

Аптон Сінклер

Аптон Сінклер! Кому невідоме нині це ім'я? Чи є ще в світі країна, де люди не були-б знайомі з його творами? Особливо в останніх роках ім'я Сінклера стало незвичайно голосне в цілому світі. А проте, як мало знає світ за його індивідуальне життя! Видається, що з усіх письменників світу про Сінклера є найменше біографічних даних. Про це думав я не раз і рішив відкрити для українського громадянства сторінку життя та праці цієї небуденної людини.

В часі мого листування з А. Сінклером, згадав я йому одного разу про намір написати про нього довшу статтю для „Червоного Шляху“ і просив матеріялів. Нетерпляче чекав опісля на відповідь. Чомусь боявся я. Боявся, що мою пропозицію прийме він не радо. Бо й як же! Недавно, тільки з моїх листів, довідався він докладніше про Україну і українців, а доти в нього були дуже туманні поняття, майже ніякі, про ці справи.

Однак мої побоювання були даремні. Сінклер дуже радо прийняв мою пропозицію, відповів на мої питання і прислав чимало різних матеріялів, з яких міг я користуватися при писанні статті. І ось, ця стаття, з спеціальним призначенням для „Червоного Шляху“, появляється нині не тільки за відомом самого Сінклера, але й за його допомогою.

I

Сінклер - письменник і діловитий американець. — Як відповідає він на листи. — А як відповідають установи Радянської України і редакції. — Дещо від теми. — В чому полягає „американізм“?

Чомусь уже так ведеться, що листування письменників публікують аж після їхньої смерті. В цьому випадку я дозволю собі переступити цей споконвічний закон, хоч не буду в цілості подавати всіх листів А. Сінклера до мене, а наведу тільки цікавіші уривки з них. Можливо, що й це не було-б конче потрібно, але особливо для нас, українців, є в листах Сінклера декілька цікавих рядків і вони напевне стратили-б на актуальності, якби промовчати їх в цей час. По-друге — листування все таки відбиває бодай частинно характер людини так з позитивного, як і негативного боку.

Перш усього — листи Сінклера — це листи діловитого американця. Коротко, ясно і докладно. Нічого зайвого, ніяких сантиментальностей, ніякого патосу. І ще одне: не зважаючи на те, що щоденна пошта Сінклера велика, ви ніколи не можете нарікати, що на відповідь доводиться вам довго чекати. Просто дивуєшся. Наприклад, я живу

в північній провінції Канади, і від Сінклера, що постійно живе в теплій Каліфорнії, мене ділить приблизно 2000 англійських миль. А все-ж таки на відповідь не доводиться чекати довше, як один тиждень. Канцелярська машина Сінклера дійсно американська. І мимоволі згадую: якби при такому навалі щоденної праці довелось чекати на відповідь від якої-будь радянської установи, то доки 15 рядковий лист перейшов би через всіх машиністок, секретарів, помічників, діловодів і завіда-телів,—можна сміливо вибиратись з Європи до Каліфорнії і повернутись не дочекавшись відповіді.

Часто чую оклики в честь „американізації“ на Україні. Розумію що цього не можна перевести протягом одного-двох років, але-ж бо помимо розквіту, з якого можна тільки радіти, ми все ще їдемо волами.

Американізм — це не тільки метушня, рух. Це невгомний темп життя і праці, точність плюс діловитість.

Ось, хоч-би така мініатюрна установа, як особистий кабінет А. Сінклера, що поза великою літературною роботою особисто полагоджує щоденну пошту (не в технічному розумінні). А його канцелярський штат невеличкий. І все-ж таки ви одержите відповідь на кожного листа незвичайно хутко, протягом декількох днів. Хай, що Сінклер диктує відповіді стенографістці, але все-ж він читає листи і—диктує.

В чому-ж полягає т. зв. „американізм“? Коли хто з європейців опиниться в Америці, то вражає його темп праці і темп життя.

Організація праці в Америці різниться від організації праці інших частин світу тим, що вона до крайности спрощена, зведена до найпростіших форм, до практичності, оформленої гаслом: „малий вклад праці, а найбільша користь з неї“, але рівночасно прискорений темп в свій означений час.

І Сінклер довів розподіл своєї праці до краю. Він не тільки пише літературні твори, не тільки бере участь у громадському житті як політичний діяч, але має час що-дня, окрім прямих обов'язків (пошта, завідування видавництвом, фінансові клопоти), займатись хоч годину-дві спортом. При цьому, ще раз підкреслюю, його штат співробітників, з економічних причин, невеличкий.

II

Лист на Україну, як камінь в океан. — Як інформують Сінклера росіяни. — Перший лист Сінклера. — Що вийшло українською мовою? — Сінклер про поневолену Західню Україну. — Домашній архів Сінклера без українських книжок. — Наші крайності. — Українізація англійської колонії. — Сінклер і робітничі видавництва. — Радянська Україна у вигідному положенню.

Ще в-осени 1923 року, коли я прибув в Канаду, зродилась в мене думка нав'язати зносини з Сінклером. Але—„голіруч“ не хотів я приступати до здійснення цієї мрії і написав на Україну до деяких установ та людей, щоб прислали мені фотографії з постановок драматизованих повістей Сінклера, що в той час ішли з таким великим успіхом на нашій новій сцені, та різні журнали і книжки з друкованими творами Сінклера або статтями про нього. Написав раз, другий і—крапка. Як камінь в Атлантийський океан. Ні словечка. Такої байдужности навіть я, українець, зрозуміти не можу.

Тимчасом інші народи прекрасно інформують про все Сінклера до якого щоденні листи мають штампи поштових установ різних держав світу. Ось хоч-би наші сусіди росіяни. Сінклер одержує з Москви і Ленінграда навіть найдрібніші замітки про нього. Зате про нас — він майже нічого не знав.

Я не виходив з становища якогось українського патріота. Як син трудової нації, нове життя якої вихором понесли баскі коні революції, хотів сказати великому письменникові, що ім'я його не чуже і нашій червоній землі. І здається, що я був першим з українців, що нав'язав ці зносини, бо в своїх листах Сінклер не то що не згадує нікого з моїх попередників, але й виявив деяку неграмотність що до України.

Американці, взагалі, мають дуже скупе поняття про Україну, а декілька років тому назад—майже ніякого. Мимоволі пригадується одна характерна подія. Здається, 1918 року до Білого Дому у Вашингтоні, щирі українсько-американські патріоти, на чолі з попами, чорносотенними редакторами й адвокатами, послали до американського уряду делегацію та прохали „захистити Україну перед більшовицькою навалюю“. Американський міністр терпеливо слухав інформаційної промови-доповіді голови делегації. А в промові що друге слово—це „Україна“; і про багатства незліченні і про певний бар'єр—перед більшовицькою заразою для Європи, а то й цілого світу. Міністр більш півгодини слухав цієї промови і вкінці озвався:

— О, ес. Окаріна... Ес, ес... Окаріна... Чув, чув... Прекрасний інструмент!.. (Це він Україну змішав з музичним інструментом „окаріною“).

Цього про Сінклера я не можу сказати, але й він небагато знав про нас. Навіть у своїх „Нетрах“, де напевне дієвими особами були й українські робітники та робітниці,—він вивів їх в деяких випадках під іменем поляків та словаків. Бо не знав.

В першому листі до Сінклера я коротко згадав про постановку „Березілем“ його „Джimmy Гіггенса“, про цікаву статтю проф. О. Білецького (гл. „Ч. III.“ ч. 6, за червень 1924 р.), та про ті його твори, що були перекладені на українську мову.

Відповідь була коротка, але щира. Письменника зацікавив мій лист. Між иншим писав:

„Дорогий товаришу!

Я одержав Вашого вельми цікавого листа і, звичайно, дуже вдячний Вам за всі інформації. Буду дуже вдячний, як що писатимете й далі“.

Далі озивається підприємливий американець:

„Скажіть, будь ласка, чи права публікації для Вашої країни є включені в загальні права СРСР, чи може я повинен зробити окрему умову з видавцями Вашої країни?“

Це найкращий доказ, що Сінклер не знав навіть, що Україна входить в склад СРСР. Він навіть висловив бажання поінформувати його докладніш про все, що я згодом і виконав. Моєю інформацією про перекладені на українську мову його твори він, видно, не задоволився, бо пізніше писав:

„Якщо є у Вас можливість, то розшукайте, які ще мої твори вийшли українською мовою. Може Ви переочили. Коли в долученому

тут списку моїх книжок найдете щось цікавого для себе, що хотіли - б перечитати, то, будь ласка, повідомте мене про це“...

Переглянув я ще раз назви 28 книжок і гірко посміхнувся. З них на українську мову перекладено менше, як є пальців на одній руці. Довелось писати цілий реферат, підкріплюючи навіть цифрами. Перш усього доволі докладно поінформував я його про Радянську Україну, її ролі в революції та сучасне буйне життя. Зокрема описав я долю українського робітництва й селянства Західної України, що карається в тяжкій неволі польської шляхти, румунських бояр і чеської буржуазії. І Сінклер зрозумів. В листі від 24 лютого 1926, він пише:

„Вашого листа одержав і дуже зацікавлений відомостями про Україну та положення на Західній Україні. Я переконаний, що небавом гряне знову велика хвиля революції, і хоч це рівнозначне тим стражданням, що були в Росії—все таки настане велика зміна“...

Безперечно, цих кілька речень Аптона Сінклера про поневолені землі Західної України для нас цінні, але не тільки тим, що сказані вони на нашу користь. Цінні вони, на мою думку, власне тим, що дають нам змогу пізнати сучасні погляди славного автора, який вірить в одно розв'язання долі трудящих в буржуазних країнах:

„гряне знову велика хвиля революції“...

І хоч будуть страждання, як в Росії,— „все таки настане велика зміна“...

В дальших листах я згадав Сінклерові про передреволюційне життя України, царські утиски, бідний видавничий рух і т. д. Подав причини. Поінформував про театр „Березіль“ і його постановку „Джیمмі Гіттенса“. Був час, коли гартованський з'їзд обрав почесними членами Гарту Сінклера, Барбюса, Бехера і Гору—і про це я написав. Сінклер радісно прийняв цю звістку. Для нього була це радісна несподіванка. Знає він вже і про пролетарські та селянські літературні організації на Радянській Україні і зацікавився ними.

У Сінклера чималий домашній архів і без сумніву — цікавий. Перш усього зібрані в ньому не тільки голоси різної преси світу про нього (окрім української), але й його твори, видані різними мовами світу (теж окрім української). Є ще автографовані твори найвизначніших письменників різних країн. Щоб доповнити свою цінну збірку українськими перекладами, Сінклер просив допомогти йому в цьому. На жаль всі мої старання не мали успіху. Досі в архіві Сінклера з українських видань є тільки канадський журнал „Робітниця“ (з його портретами і статтями про нього), „Червоний Шлях“ ч. 6 з 1924 року, в якому надруковано статтю проф. О. Білецького (оддав я свій номер), здраматизований Л. Курбасом „Джیمмі Гіттенс“, здраматизована Д. Грудиною повість „100%“ (обі останні книжки з тяжкою бідою достав через треті руки) і декілька моїх книжок, якими обмінявся я з Сінклером за його новіші твори. Інші книжки Сінклера українською мовою, хоч їх небагато, я не в силі достати. Писав, просив, закликав і—мертвецька тиша.

А в нас ще багато чудернацького! Кохаємось в крайностях. Наприклад, експедиція одної великої щоденної газети на Радянській Україні (не харківська!) висилає в півмільйонне канадське місто газету і адресує — виключно по-українському. Мало того! Подає лиш

назву міста і назву адресата, без вулиці й числа будинку. І були випадки, що на 100 чисел одно таки добивалось до адресата, розуміється, опізнене на півроку. Тяжко грамотній людині додуматись, що Канада — за океаном, де українського письма й мови не знають. (Але для цього потрібно одну десятю секунди подумати!). Можливо, однак, що це хтось такий, що й не знає про існування Канади і думає, що вона в межах СРСР.

Такий-же результат моїх прохань вислати до архіву Сінклера фотографії з постановок його творів (тим більше, що Україна випередила в цьому відношенні всіх інших) та 2—3 книжки, перекладені на українську мову.

Треба признати, ще Сінклер дійсний джентльмен у відношенні до бідних робітничих видавництв. Він не любить, щоб його твори видавано без його відому і без відповідного гонорару. Але коли видає їх бідне робітниче видавництво, він не ставить до нього ніяких претенсій. Стосується це особливо видавництв у буржуазних країнах, де робітництво тяжко бореться із злиднями.

В СРСР твори Сінклера є державним монополем і коли щонебудь появиться російською мовою, автор не має нічого проти того, як ті твори вийдуть мовами інших національностей, що входять в склад СРСР. В нього є окрема умова з Госиздатом, і тільки з ним має він свої рахунки за російські видання. В цьому випадку Радянська Україна знаходиться в тому вигідному положенні, що не потребує навіть платити гонорару авторів, а все-ж таки — скільки творів Сінклера появилось досі українською мовою?

III

Біографічні дані про Сінклера. — Портрет Сінклера. — Письменник сам про себе. — Сінклер і його переконання. — Колишній секретар Сінклера, американський письменник Клемент Вуд, про нього.

Хай ніхто не думає, що в цій статті найде повний матеріал про Сінклера. Для цього мало невеличкої статті, треба писати цілий том. Чимало цікавого біографічного матеріалу про письменника є в його книжці „Мідяна марка“, але я свідомо не користувався з неї. Сінклер недавно повідомив мене, що „Мідяна марка“ вже перекладена на російську мову і хутко вийде в Росії. Хоч він запропонував мені перекласти цей цікавий твір на українську мову з його поправками до англійського видання, я вважав це зайвою витратою часу, бо раз книжка появиться російською мовою, то багато легше перекласти її на українську, або й користуватися російським виданням. Тому власне для цієї статті я не користувався матеріалом з „Мідяної марки“.

Зате Сінклер прислав мені цікавий матеріал про себе та відповів на деякі мої питання, поставлені йому в листі. Доки перейдемо до літературної праці Сінклера, поспробуємо познайомитись з його життям. Я особисто ще не мав змоги бачитися з Сінклером, тому й користуюсь описами тих, що зустрічали його і працювали з ним довший час.

Френк Геріс, автор і видавець „Сучасних портретів“, малює такий портрет Сінклера:

„Пристойний мужчина, середнього росту, сильно збудований, Сінклер нагадував мені при першій нашій зустрічі Вельса, але його риси були більш звичайні, а чоло ширше. Очі Сінклера повніші світла і лагідніші, не такі відзеркалюючі, але живіші, повні сумніву і думки. Можливо розчаровані, спокійні, докірливі зморшки між бровами вертикальні. Гарне, добре зрівноважене обличчя, піддержуване безпосередньою ввічливою і рішучою манерою, що згладжувала зморшки“.

Ще цікавіше малює Сінклера його колишній довголітній секретар Клімент Вуд, але про це пізніше. Сам Сінклер розказує про себе ось що:

„Уродився я в Балтіморі 1878 року (в полудневому штаті Америки. М. І.). До публичної школи і коледжу ходив в Нью-Йорку, де студіював те, що цікавило мене і знехтував те, що не було цікаве мені.

В останньому році школи я одержав відпустку і залишився на кілька місяців дома. Читав, що лучило в руки. Найбільш впливали на формування моєї думки три постаті: Ісус, Гамлет і Шеллі. Але в цьому часі я вже читав Карлила, Бровнінга, Мільтона і Гете. Читав теж Теннісона, але завжди іритувався його буденщиною. Після Шеллі і Шекспіра, моїм улюбленим поетом був Арнольд. Любив я його шляхетну повагу, швидче смуток, але не тому, що й я хотів таким бути, а тому, що це було краще з старого товару. Поверхово читав я й німецьку літературу аж до Фрейтага. Пізніше почав був дещо читати і з французької літератури, але французи мали на мене менший вплив. Однак Золя навчив мене багато думати. Своїми „Нетрами“ я пробував дати зміст Шеллі, а форму Золі.

Головним чинником, що привів мене до соціалізму, було християнство. Я пізнав, що ті, які визнають Ісуса, не йдуть його слідами і не розуміють його. І я потребував цього. Чим більше сумнівався я в божестві Христа, тим важливішою ставала потреба зрозуміти людський бік його вчення. Я написав „Артур Стирлінг“ і „Принц Гаген“, це гарні, дуже соціалістичні праці, але написав я їх до того часу, доки зустрів якого-небудь соціаліста. Здавалось мені, що я був єдиною людиною, яка знала про це; в двадцять років життя мав я цей тягар в душі. Але, коли заглянув я до Леонарда Аббат і Вилшейра, то переконався, що все це було відоме перед тим.

Я ніколи не сумнівався в соціалізмі. Бачите, я вживаю слово це в широкому розумінні з наміром замінити приватну власність і експлоатацію на суспільну власність і кооперацію. Що до шляхів, способів і т. д., в мене є відкритий погляд, і я зміню його безнастанно. Я є півсиндикаліст і знаю, що кінцева мета—це анархія; таким чином я можу миритися з усіма сектами. Я пробую скомбінувати моральну пристрасть з добрим осудом і знаю, що це тяжко виконати, бо таких небагато, що пробують це...

Пробую бути безстороннім і це легко для мене, бо природньо я захоплений ідеями. Волію бути сам і читати про світові події, ніж зустрічатися з ким-будь. Людей по природі—я не бачу. Це факт, я не помічаю ані їх очей, ні волосся і т. д. Теж, я грубий і не можу зарадити цьому, бо мені все легко нащоє і тяжко контролювати

мені себе. Цим я хочу сказати, що мій розум утікає швидче, доки я знаю, і я ганяюсь за деякими думками в собі самому.

Як був я молодий, коло 18 літ, то був переконаний, що я надхненний. Як-би то не було, в мені був рід демона. Я працював день і ніч і — звів себе. Тоді пробував я грати на скрипці і практикував по 10 годин що-дня через 2—3 роки. Розумію це буквально: від години 8—12, від 2—6 і від 8—10. Опісля я оженився і мусів працювати над речами, що тайли в собі хоч надію на гроші. Писанням піддержував я себе (в матеріальному значінні; М. І.) від 15 року життя.

Коли було мені 20 років (я мав на думці одружіння), тоді опанувало мене бажання писати серйозні речі, бо довше не хотів вже писати дешевенькі оповідання, луб'яні десять-центові новели, жарти і т. д., якими я промостив собі дорогу в коледжі.

Від 20 до 26 року життя я майже примирив з голоду. Всі мої новели того часу „Король Мідас“, „Принц Гаген“, „Артур Стерлінг“, „Манасас“ і „Герой Капіталу“—принесли мені менше, як 1000 доларів загалом. Я жив виключно на 4 долари 50 центів тижнево в Нью-Йорку і жив з сім'єю поза Нью-Йорком на 30 доларів тижнево. Воно так було, я мусів. Відсіля й походить моє огірчення, обурення супроти бідности. Ніхто не може обдурити мене фразами“...

По правді, про Сінклера тяжко сказати, яких він переконань. В Америці більшість комуністів вважає його соціалістом-пацифістом, він-же сказав повище Ф. Герісові, що він „півсиндикаліст“, тимчасом Велику соціальну революцію в Росії він радісно привітав і часто стає в обороні СРСР. Знову-ж з найновішого листа до мене, де він згадує про західно-українські землі, Сінклер переконаний, що небавом гряде там велика хвиля революції, після якої прийде велика зміна. Можливо і те, що, як сам каже — „свій поглядя зміню безнастанно“.

Незвичайно цікаві факти про Сінклера подає його колишній секретар (нині теж письменник) Клемент Вуд. Подаю в цілості його характеристику Сінклера:

„Бура душевних емоцій, що кликотять під самим сподом свого віку, мусить найти вихід в думці, поемі, картині, повісті, пісні, дії. З-поза мільярдотонових теревенів пробивається декілька голосів, які здібні зрушити сучасність, що осіла на людських умах, здібні вказати шлях до неминучого дальшого кроку.“

Американський бунт народу не відчував недостатчі здібних авторів, які могли представити страшну історію, нелюдяність машини до людини; і між нашими побутовими письменниками Аптон Сінклер стоїть на першому місці з погляду популярної оцінки, як робітничий письменник сучасности. Це першенство добув він смілим виступом проти фальшивости й ганьби теперішнього поневолення.

Походить Сінклер з бойових людей. Його найближчі прародичі були в першій американській флоті, а перед тим в британській флоті. Громадянська війна позбавила їх майна, яке мали вони. Письменник родився в безплідній атмосфері південної родини з великопанськими традиціями, але — без грошей. Він боровся з цим, пишучи трафаретні речі, щоб удержатися в коледжі. Був він ще дуже молодий

і, як сам казав не раз, в той час понаписував стільки всячини, що міг рівнятися кількістю написаного з Волтер Скотом.

Його перша книжка „Весна і жнива“, вийшла, як йому було 22 роки. Два роки пізніше появилось поетичне оповідання „Журнал Артура Стерлінга“, в якому писалось про літератора, засудженого бідністю і вірою в свої ідеали на смерть.

„Принц Гаген“, невиразна фантазія про те, як світ казиться за золотом, вийшла того-ж року; цей твір був опісля здраматизований і належить до одної з чотирьох п'єс, включених в його „П'єси протесту“.

Другого року вийшла одна з його найкращих праць, хоч одна з найменш відомих, „Манассас“, повість з часів громадянської війни, без сумніву краща, як найкращий військовий твір Вінстона Чайрчіла. Погоня за втікачем рабом, описана в цьому творі, є найсильніше драматичне місце, яке написав коли-небудь американець. Первісно ця повість повинна була творити одну з частин трилогії 60 років. Але з огляду на те, що сталося опісля, можемо дарувати залишення цього плану.

1906 року появились „Нетри“. В той час говорили, що це редактор газети „Апіл ту Різон“ (соціалістична американська газета; М. І.) піддав повістярів гадку написати твір про чикаговські різниці Сінклер осів був в чикаговському містечку, що належало до м'ясного тресту, і мав змогу дістати з першої руки факти про криваве пекло, про жахний бруд, про убійчу працю тисяч безнадійних рабів, що гнили там для того, щоб накопичувати дивіденди для м'ясних магнатів.

Сильнішого опису робітничих страждань, ніж цей, не було й нема. Сторінки „Нетрів“ хапають тепер за серце і вони хапатимуть сто літ пізніше. Після численних невдач, книжка в кінці вийшла в світ і прогрімала по цілій країні. Вдарила вона буржуазію в найделікатніше місце — в шлунок. Один обсерватор сказав, що „Нетри“ привели націю до болю. З цілого навалу заперечень правда Сінклерової повісті вийшла незацеплена. Вона причинилась бодай до тимчасового поліпшення деяких ще страшніших лих системи.

Потім появлялась праця за працею і кожна з них відкривала прокажені місця прогнилого капіталістичного суспільства.

Десять років пізніше вийшла пророцька розвідка „Індустріальна Республіка“; була то сильна візія. Дальші твори: „Надлюдина“ зображує вищі можливості духа; „Метрополія“ викриває гнилизну нью-йорських вищих суспільних сфер; „Грошоміяйли“ атакує фінансових баронів країни, а інша з „П'єс протесту“ — „Машина“ — була нещадним засудом ганебної спілки між політикою, фінансовим світом і скомерціалізованим злом. „Самуїл-Шукач“ — це просте пояснення соціалізму в мистецькій формі; „Пілігримство любови“, одна з кращих його праць, обговорює любов і родинні відносини в їдкій формі. В „Сильвії“ продовжується те саме, а його пізніша повість „Король вугіль“ намагається зробити для деспотичного феодалізму західно-вугільних теренів те саме, що „Нетри“ зробили для пекельних різниць м'ясного тресту. Георг Брандес називає цю повість американською паралеллю найкращого твору Емілі Золі „Жерміналь“.

Всі ті твори Сінклера не переживуть змінливого часу. Але „Нетри“ напевне переживуть. Деякі з п'єс та декілька повістей можуть статися раз назавжди скарбом світової літератури.

Аптон Сінклер може ще перевищити знаменитий огонь огидної сторінки з життя різниць Чикаго. Чи зробить він це, чи ні, все-таки вплив, який цей живий потік революційної зливи мав на задубілу самозадоволену американську думку — майже незбагненний. Сінклер потоптав забобони і фальшивість та прослав стежку в саму середину „святая святых“ капіталізму. А це вже щось значить.

Сінклер, як особистість, так само цікавий, як і Сінклер письменник. Він добре збудований, пересічного росту, з юнацьким обличчям і юнацькими манерами. У вільних хвилях виявляє він якусь дивну, а zarazом сильну магнетичну принаду. Але скоро зверне він свою душу проти якої-небудь суспільної проблеми, його чоло морщиться, і тоді він про ніщо інше не думає, тільки про ту річ, яку повинен атакувати, та про спосіб атаки. Картини одного вечора 1914 року — а був це вечір великого протесту в Карнегі залі проти колорадських страхіть — ніхто не забуде, хто тоді бачив його. Сидів він спокійний, як „мислитель“, але на його обличчі було помітне заморожене, незбагненне напруження. Другого дня почав він своє спокійне пікетування 26 Бродвею, самого серця колорадського клопоту.

Аптон Сінклер має заокруглену філософію життя. Розуміє він важливість дбати про тіло і через цілі роки його щомісячна стаття в „Фізичній культурі“ про дієту або здоровий спосіб життя була одною з премійованих особливостей. Є він великий аматор тенісу. Характерно, що одною з вимог, які він ставить своєму секретареві, є та, що він мусить бути здібний і охочий грати з ним найменше раз на день партію в теніс...

Есенція найвищого повістеписання полягає в тому, щоб ясно і щиро відбивати важливіші фази життя. Все це в Сінклера є. Його велика щирість пробивається в усіх його творах, в яких подає він тільки те, що бачить.

Його теми, це найважливіші теми, що стоять перед сучасною людиною, а сліпуче світло дня, яке він кидає проти темряви сучасної індустрії — рідко було дорівняне ким-небудь.

Сінклер, рідко потрібує трафаретного героя чи героїні; його герой — це німа, повільно збуджувана праця. Хвороблива індустріяльна машина являється нині і тлом і силою, що мусять бути переможені.

Якщо американська повість вже написана, то це є „Нетри“, бо не створено в нас більшої праці, особливо з соціальної точки зору, всупереч до індивідуальної. Так у творах, як і в житті, Сінклер заслужив на те, щоб його залічити до кількох визначних американських голосів, що промовляють за соціальною справедливістю і кращим світом...

Треба знати, що Клемент Вуд писав цю характеристику ще в березні 1918 року, а з того часу Сінклер багато виріс. Я покористувався з матеріялу К. Вуда тільки тому, що він говорить про такі речі, про які тяжко довідатись з інших джерел, особливо про перші твори Сінклера, та про деякі хвилі з його індивідуального життя. Нині Сінклер далеко не той, що був 1918 року. Але про це в окремому розділі.

IV

Доля п'ятьох американських письменників.— Сповідь і покута Сінклера.— Приклад його впертості.— „Хай живе життєва правда!“— Мистець-регістратор фактів.— Чому „демократія“ мовчить?— В чому полягає світова популярність Сінклера?

Досі Америка мала п'ятьох письменників з оригінальними поглядами і ось що сталося з ними:

1. Стефен Крейн—вмер на сухоти, коли йому було 29 років.
2. Френк Норріс—вмер на апендисітіс, як йому було 32 роки.
3. Давід Грагам Філіпс—забитий лунатиком на 44 році

життя.

4. О. Генрі—вмер з п'янства, як йому було 48 років.
5. Джек Лондон—заподіяв собі смерть на 40 році.

Залишився Сінклер.

Як людина, це сильний характер. Енергійний, працьовитий, сміливий, впертий і заповзятливий.

Як письменник—оригінальний, відмінний від інших мистців.

Був час, коли Сінклер захитався. Не витримав навали великої хвилі патріотизму і до певної міри захопився військовою гарячкою, коли Америка вступала в імперіалістичну війну. Докладно невідомо, що саме було причиною, що він спам'ятався. Правдоподібно—російська революція. Але цей короткотриваючий гріх, дуже нелюбий самому Сінклерові, був імпульсом до написання прекрасного „Джамі Гітінса“ і „100%“. Була цеповідь і разом покута письменника.

Коли в час війни в Америці були заборонені зібрання під голим небом і трьох людей вкупі арештовували на вулиці, Сінклер взявся висміяти „демократичний“ закон. Взяв конституцію Сполучених Штатів, вийшов на вулицю і почав вголос читати. Звичайно, зараз же біля нього зібрався гурток цікавих. І поліція заарештувала Сінклера, але коли переконалась, що він читав конституцію—звільнила. Бо письменник іронізував: „Невже не можна в країні „демократії“ читати громадянам конституцію держави?..“

Це маленький приклад впертості Сінклера, хоч він трапився вже після „навернення“ письменника на правдивий шлях.

До повної рівноваги прийшов Сінклер, здається, аж в останніх роках, після Великої російської революції. Це підтверджують його останні твори, в яких автор чим-раз яскравіше висловлює революційні тенденції. В передвоєнних творах письменник намагався створити ідеальну нову релігію соціалізму, що, правда, було характерною рисою тодішньої соціалістичної американської партії. Сінклер шукав. Він розганявся вперед і коли доводив своїх героїв до пізнання правди і найвищого піднесення—раптом закінчував твір. Френк Геріс, автор і видавець „Сучасних портретів“, жаліє, що Сінклер пише соціалістичні твори, але все-ж про „Нетри“ каже:

„Нетри“—це високомистецьке досягнення. Якби тільки кінець цього твору був доведений до палаючої революції, а не закінчений так раптово, то була-б це найсильніша американська повість повітів“...

Американська преса капіталу, той наймогутніший самодержавець і диктатор над мільйоновими масами, протягом довгих років

вщеплювала в маси поняття, що більшовики — це дегенерати, люди з чорним минулим, злочинці, відпадки суспільства. Коли та преса малювала більшовика, то це обов'язково був дикун, зарослий, брудний, страшний і з ножем в зубах. І в той час Сінклер не спинався, щоб не сказати слово в обороні Радянських Республік і не висміяти брехні капіталістичної преси. А цього не робив ніхто з американських соціалістів, товаришів по партії Сінклера.

Мotto творчості Сінклера: „Хай живе життєва правда! „І коли ми уважніше переглянемо його твори, то переконаємось, що він ні на крок не відступає від цього мotta. Його твори — це вірне дзеркало життя.

Сінклер дуже скупий на фантазію. Коли примкнути очі і роздумати над прочитаними творами Сінклера, то видається, що автор постійно реєструє різні факти з потрібними цифрами, датами і прізвищами людей, або сидить з ножицями в руках і вирізує з преси короткі дані про несправедливість, насильство, обман, знущання, визиск і т. д. Опісля на основі цих реєстрованих фактів будує твір.

До певної міри воно так. Діло тільки в тому, що ті сухі факти на сторінках творів Сінклера оживають, набувають не тільки силу, не тільки переконують, але й принадають своєю, на перший погляд простою, мистецькою формою. Цього хто-будь не зробіть.

Перегляньте хоч останні повісті Сінклера або навіть статті. Скрізь в них назви правдивих місцевостей, де відбувається дія, і письменник що-хвилині готовий довести правдивість своїх тверджень. Американська „демократія“ напевне не дозволила-б Сінклерові компромітувати її перед світом, якби хоч один розділ в його творі не погоджувався-б з правдою. Він же викриває головним чином жахливі речі, від яких, читаючи, волосся стає дибом. І „демократія“ мовчить. Декілька разів попеклася вона (між иншим з „Нетрами“) і більш не пробує. Задовольняється бойкотом письменника, хоч твори його не чужі й для неї. По правді, буржуазія безсилна супроти Сінклера, як письменника, і таємниця цієї безсилости найсильнішої в світі буржуазії проста: Сінклер подає життєву правду.

Творчість Сінклера дуже оригінальна. Не можна порівняти її з ніякою иншою творчістю в світовій літературі. Сінклер не тільки письменник. Він рівночасно й політичний борець, непосидючий шукач, що оформлює всі ділянки своєї праці літературними творами. Цікавий він ще й тим, що мало не в кожному творі відриває шматок власного „я“ і дає читачеві в соліднім, викінченім обробленні. Пекло капіталістичної Америки, її нечуваний визиск людини, фальшивість і обман, мусили видвигнути хоч одного протестанта, який не зважав-би ні на що і посвятив своє життя для викриваннів всіх злочинів та кривд супроти мас. І цим протестантом став Сінклер. Він злив свою політично-громадську діяльність з літературною творчістю в одне і на цьому виросла його світова популярність. З боку чистого мистецтва Сінклерові можна-б чимало закинути, але цим хай займаються ті, яким неважна не тільки форма, але й зміст його творів. Однак не оцінений Сінклер власне за свій зміст, який по правді є одною роз'явленою раною на тілі суспільства в нинішній капіталістичній системі. Він безцеремонно зриває зірчасту плахту облудного

демократизму і в повній наготі показує гнилизну його тіла. Сінклер є той геніяльний хірург, що переводить незвичайно вдатні операції на очах широких мас. Бо очі тих мас хоч здорові, та затягнені більмом. І ці більма з мільйонів очей здіймає Аптон Сінклер. Хоч не бере він прямої активної участі в політичному партійному житті, рука його мимоволі організує маси. Вистарчить людині прозріти, пізнати цілу капіталістичну класову машину, щоб почати думати. А твори Сінклера можуть доводити читача тільки до одної мети — соціалізму.

Як я вже згадував, Сінклер майже ніколи не фантазує. Його літературні надбання — це збірка відкриттів, збірка сухих, але жахних фактів, майстерно оживлених духом автора. Якби ми хотіли вульгарним способом схарактеризувати творчість Сінклера, то мусіли б сказати: його творчість — це кісткяк фактів плюс літературне м'ясо, що рівняється вірним, живучим подіям. Письменник незвичайно послідовний в своїх рішеннях. Життєва правда, перший і постійний наголосок всіх його творів, непорушна. Сінклер не відступає від неї ніколи. Він просто не може писати про що-будь інше. Кожний його твір — це дзеркало того періоду часу, в якому живе письменник, який бачить і яким страждає. Деяким творам Сінклера закидають європейські критики застарілість сюжету. Але при цьому забувають вони, що в порівнанні з Європою Америка молода країна і переживає аж у наших часах ті форми громадського й сімейного життя, про які Європа вже давно забула. І Сінклер не міг промовчати навіть цих подій, вони не могли не відбитися в його творах.

Безперечно, ім'я Сінклера на світову арену винесли його „Нетри“. Ми не помилимося, коли скажемо, що власне ця повість звернула увагу цілого світу на Сінклера. І коли Френк Геріс каже, що повість вийшла б сильнішою, якби автор довів був кінець її до робітничого бунту, то цим він тільки показує, що мало знає Сінклера. Не міг Сінклер кінчити „Нетри“ палаючою революцією, коли на ділі її не було. Якби він так написав, то написав би життєву неправду, а в нього це рівнозначне з святотатством релігійної людини. Безперечно, кінцеві розділи „Нетрів“ в порівнанні з цілістю вийшли слабші, навіть нудні, публіцистичні, але за це залишилися вони тим, що визнає автор: життєвою правдою.

В чому ж полягає світова популярність Сінклера? Бо немає сумніву, що це один з письменників, ім'я якого лунає по цілому світі. Правда, коли ми для прикладу візьмемо інших великих письменників, як Анатоль Франс, Бернард Шоу і ин., то їхні твори перекладені на різні мови світу, але для широких трудящих мас неприступні вони в такій мірі, як твори Сінклера.

Доки розглянемо масового світового читача творів Сінклера, то перше познайомимось з відгуками світової преси про нього і головами найвизначніших культурних працівників різних країн.

В моїх руках є відгуки і критичні замітки преси всіх п'яťох частин світу про творчість А. Сінклера за останні роки. Наведу тільки деякі з них, що стосуються різних творів Сінклера. І так:

Літературний додаток до об'єднаної Індії й Індійських держав: „Аптон Сінклер — це великий романіст і найздіб-

ніший публіцист сучасної Америки. Його повість „Нетри“,—це одна з найкращих повістей, перекладена досі на 17 мов“.

Бомбейська „Кронікл“: Нам все ще доводиться чекати на те, щоб найшовся якийсь індійський імітатор Аптона Сінклера, який викрив-би, як вороги індійської волі вживають для своїх цілей газетної пропаганди.“

Шангайський „Таймс“: „Досі Аптона Сінклера уважали за дещо визначного письменника, але його остання праця „Мене зовуть теслею“ є страшна насмішка над християнством і знеславлення його“

„Л'Опініон“, Париж, 1921: „Яке місце Сінклера в американській літературі? Це тяжко означити. Для нас він є першорядний повістяр. Всі ті, що читали „Нетри“, ніколи не можуть забути сумного і сильного вражіння від цієї похмурої картини... Сінклера порівнювали з нашим Емілем Зола, що без сумніву справляє нам приємність. Але мусимо додати, що одночасно в такій праці, як „Джimmy Гітінс“ знаходиться багато сторінок, які нагадують нам Анатолія Франса, Анатолія Франса в його найкращих днях... Можна не погоджуватись з ідеями й ілюзіями Аптона Сінклера, але все-таки доводиться визнати його блискучий талант“...

„Дас Форум“, Берлін: „Максим Горький, Анатоль Франс і Аптон Сінклер признані як найбільші письменники сучасної світової літератури“...

„Египетська газета“, Олександрія: „Аптон Сінклер ще один раз підніс свій голос в осуді, що хутко пролунає по обох суходолах“.

„Австралійська Гайвей“; Мельбурн: „Мідяна марка“, це найпильніше удокументований, старанно оброблений і незвичайно влучний засуд преси великої країни, який коли-будь був зроблений“.

„Південно-африканський огляд“: Ніхто не здивується, коли перечитає страшні викривання Аптона Сінклера про пресу, яка дійсно є змовою проти народу“...

Я навів відгуки тільки деяких газет світу, бо не місце тут подавати їх в цілості. Але ще цікавіші відгуки про різні твори Сінклера подають письменники так Америки, як і Європи. Наприклад:

Джек Лондон: Ось вона нарешті! Книжка, на яку ми чекали довгі роки! „Хижина дядька Тома“ найманої неволі! Книжка товариша Сінклера „Нетри“! Те, що „Хижина дядька Тома“ зробила для чорних рабів, „Нетри“ зроблять для сьогоднішніх білих рабів. В дійсності це книжка дня. Прекрасні теоризування „Погляд назад“ Белемі дуже добрі. Вони зробили своє і зробили добре. Але я насмілюсь сказати, що „Нетри“, які не мають прекрасного теоризування, є ще вартвіша книжка. Вона жива і тепла. Б'є з неї брутальне життя. Написана вона з поту й крові, стогонів і сліз. Вона описує не те, чим людина повинна бути, але те, чим людина змушена бути в цьому нашому світі двадцятого сторіччя“...

Лютер Борбанк: „Ніхто щиріше не сказав правди, всієї правди і нічого іншого окрім правди, як Сінклер в своєму творі „Прибутки від релігії“.

Анрі Барбюс: „Я що-йно перечитав „Прибутки від релігії“; на жаль не досконало володію англійською мовою, тому й не в силі

був просмакувати всю вартість мистецтва й стилю. Але виніс я до-сконалу уяву про той великий ланцюг (цеп), яким є книжка ця. Це страхотний, незвичайно палкий осуд і людина, що написала це, має немало відваги і має рівно - ж велике серце і талант. Це безперечно запевнює Сінклерові місце серед великих людських письменників“...

Ромен Ролан (про „Джиммі Гітінса“): Перш усього дозвольте сказати, що мене огортає сором за те, що я не написав Вам раніш, щоб висловити, як високо ціную я Ваш твір „Джиммі Гітінс“. Це один з найсильніших творів, написаних про війну. Ні одна з сучасних повістей не наближається так до мистецтва і духа Толстого, як „Джиммі Гітінс“. Вона переповнена життям, правдивою людською симпатією і безсторонньою правдою. Твір цей переживе епоху і буде свідоцтвом її в майбутньому. Коли - ж, як то я сподіюсь, повстане новий, справедливий, більш братерський суспільний лад, то Ваш Джиммі, цей щирый герой і мученик, залишиться в пам'яті людей легендарною постаттю народу, що впала жертвою Великого Поневолення“...

Вінсент Бласко Ібаньєс: „Я є гарячий прихильник Вашої праці, такої прекрасної і великодушної“...

Герберт Джордж Велс (Уельс): „Дорогий і єдиний Аптоне! Ви тільки - що врятували дешицу Вашої власності, поспішивши з своєю книжкою „Книга життя“. Я повинен - би написати щось подібне за рік - два. Але я можу це зробити, не дивлячись на Вас. Чому ви завжди думаєте про речі найперше? Я - ж старший за вас. Читав я обидві ваші книжки („Мідяна марка“ і „100%“) і не скажу про них нічого, окрім одного слова: „гарно!“ Якщо я поспробую децю більше говорити, то страчу цілий ранок, а тим часом ви почимчикуєте вперед“...

Луїса Браянт (дружина Джана Ріда) в „Ліберейторі“ 1921 р.: „...„Крупська (мадам Ленин) сама приготувала чай. Вона сказала мені, що що - йно скінчила читати Сінклерового „Джиммі Гітінса“.

— Це дуже добра книжка — сказала вона. — З неї маю я ясне поняття, як виглядає звичайний американський соціаліст. Цей сумний твір розчаровує, але тому власне повчає. Бажала - б я дізнатись децю про Сінклера. Чи він комуніст? І чи написав він і інші книжки?

Я коротко оповіла їй все, що знаю про Сінклера, Вона зацікавилась цим і висловила бажання прочитати „Нетри“ та „Мідяну марку“. Я сказала: „Переконана я, що він вислав - би вам автографовані примірники цих творів, якби знав, що ви зацікавлені ними“...

Крупська була задоволена, але не переконана. „Справді“, — сказала вона, „чому - ж би він мав це зробити? Він, можливо, ніколи й не чув про мене...“

В її наївності було щось дуже миле...“

Окрім наведених письменників, є в мене голоси ще 30 визначніших авторів, відомих світовій літературі, але об'єм цієї статті не дозволяє мені наводити слова їх усіх.

Що за причина була, що твори Сінклера здобули собі масового світового читача? Про саму Америку ми не згадуємо, бо твори Сінклера в його батьківщині менше поширені, як поза нею. До цього

причиняється в першу чергу бойкот письменника сильною капіталістичною пресою і маса-масенна дешевеньких на зміст луб'яних видань, в яких потопає американська маса. В дальшому розділі ми переконаємось про це на основі цифрових даних.

Коли Христофор Колумб відкрив Америку, як невідомий до того часу суходіл, то Аптон Сінклер доконав другого відкриття Америки — як країни найстрашнішого визиску, обману й насильства над трудящою людиною. В історії Америки це дві важніші постаті.

Світ загипнотизований величезними багатствами Америки, її силою, технічною культурою і лживою фразою про „вільну країну Вашингтона“. Очі світу були завжди звернені на Америку, як на одну країну, в якій можна зарадити злидням, вільно висловлювати свої думки, почувати справжню рівність, славословити справедливість і жити кращим, оновленим життям, як де-будь инде. Що на ділі всього цього не було, про це немає й мови, але світ все ще находився під цією гіпнозою.

В творах американських письменників ради калініших поглядів час від часу відбивалось цілком протилежне життя Америки, але на світ не робили вони належного враження. Були це часто й високо мистецькі твори, та річ у тому, що на них дивились тільки, як на літературні твори, в яких авторів дозволяється як-найширше давати волю своїй фантазії. Чи правда все це, що писали вони? Хай що так! Але-ж це могли бути переживання одної людини, випадкові, і де тільки не буває безхарактерних людей, проти яких виступав автор?

Появився Сінклер. Сінклер — письменник. Як несподіваний постріл з найбільшої гармати, грянули „Нетри“. І Америка ахнула. Америка, як сказав один критик, скорчилась від болю плунку. А за Америкою інші частини земної кулі. Невже все це правда? Невже це не фантазія автора? Хіба можливі такі страхіння у „вільній країні Вашингтона“? Проти автора виступив всією силою американський капітал. Почалось слідство, вмішалась держава і — правдивість Сінклерових „Нетрів“ було доведено. Це був перший великий тріумф письменника, що пролунав не тільки в Америці, але й по цілому світу. З того часу Сінклер стає одним з найголосніших письменників світової літератури і — „пророком без поваги у власній країні“.

Письменник працював далі. Він став творцем цілком нових літературних творів, ім'я яким було: твори-документи. Після появи кожного нового твору, Сінклер стояв озброєний в докази. Кожне своє твердження він міг довести датами, свідками. Він сам перевіряв факти, сам час від часу пролазив у гущу тих страхіть, щоб наочно переконатися правдивості їх. І бив, і викривав... Йому пропонували вигідні й легкі заняття, оплачувані краще, як оплачують монархів. Йому нашіптували солодкі слова й малювали блискучу кар'єру, тільки щоб став він іншим. Але письменник був упертий. Він боровся із злиднями свого видавництва і не збочував з обраного шляху. Його „Грошоміняйли“ були другим тріумфом. Цим твором він ще більше загострив проти себе ворожість владущої класи Америки, але він був правий. „Джیمی Гітінс“, „100%“, „Прибутки від релігії“, „Мідяна марка“ і ин. були великим й переможним наступом письменника

проти неправди і несправедливості, стали тою ранньою сурмою, що розбудила приспані думки мільйонів.

Вся тайна світової популярності Аптона Сінклера в тому, що його твори здобули собі довір'я в читачів. Хто читав Сінклера, знав, що читає правду. Окрім того, стиль Сінклера легкий, приступний для всіх. Зміст захоплює, стиль не спиняє думки. Кожний твір Сінклера однаково легко може читати так робітник будь-якої країни, як інтелігент чи капіталіст. Ні одному з них він не затяжкий і не залегкий. І без сумніву, Сінклер — агітатор-пропагандист. Але ця агітаційність не ріже своїми гострими гранями ні думки, ні смаку. Він не член комуністичної партії, але в останніх роках його твори не розходяться ідеологічно з комуністичною ідеєю. Письменник переконаний, що „все мистецтво є пропаганда, універсальна, неминуча пропаганда“. І власне через те, що Сінклер став єдиним письменником, що здобув собі масового світового читача, треба вміти цінити його.

Хто знає відносини сучасної Америки, той тільки може дати належну оцінку Сінклеровій творчості, абстрагуючи від її мистецького боку. Сінклер є той білий крук, що своєю працею звертає на себе очі світу. Його безнастанне ганьбування „порядків“ капіталістичної Америки, викривання всіх надуживань і всіх нахабностей в найкраще zorganizованій країні капіталістичних цивілізованих бандитів, що за помічю своєї державної і півдержавної машини правлять багато мільйонами масами не тільки в Америці, але й по інших країнах світу, — це не тільки хоробрість, але й свого роду самопосягата. Вдержатися на обраному становищі, як держиться Сінклер, супроти всіх „благ“ капіталістичної, а то й міщанської машини, що цілий час працює проти нього, — треба мати не тільки сильну волю, не тільки непохитний характер, але й свідомість свого важливого і конче потрібного покликання. Коли мене просив один європейський письменник коротко схарактеризувати сучасну Америку, я відповів йому:

„Країна найвищої технічної культури і найнижчої поваги до гідності людини. Життя — це долар. Міщанство — це культура і влада. Релігія відокремлена від держави і релігія панує в державі. Біблія є щоденна лектура і її читають від віруючих до душогубців. Кожний злодій і лихвар читає з фалшивою побожністю біблію і спить з нею під подушкою. Вкінці, хто хоче пізнати сучасну Америку і не бути в ній, хай читає твори Сінклера. Я сказав про негативний бік Америки. Про позитивний може говорити тільки капіталіст або міщанин, який визнає двох богів: гроші і їжу...“

Не вважаючи на те, що Сінклер має масового світового читача, він ще не діждався належної оцінки. Можливо, що й тут грає свою роллю та дивна людська традиція, що письменника оцінюють аж після його смерті. Але Сінклер належить до тих письменників, які своєю працею заслуговують на однакову оцінку так за життя, як і після смерті. Ми можемо не бачити й не знати того, що твори Сінклера, так в Америці, як і поза нею, є великий агітаційний організуючий чинник серед пролетарської класи. Але недалекий той час, коли ім'я Сінклера міжнародній пролетаріят поставить поруч найкращих своїх борців.

V

Як працює Сінклер коло твору. — Історія видавництва Сінклера. — Чому він видає свої твори власним коштом? — Як намагалися капіталісти знищити Сінклера. — Чим задоволений письменник.

Я вже згадував, що твори Сінклера можна сміливо залічити до нового роду літератури, яку назвав-би я документальною літературою. Бо справді його твори — це одні документи. Письменник не тому тільки пише їх в такий спосіб, що так хоче, але й тому, що мусить. І в правдивості його творів вся сила їхня.

Діловитість і обмаль фантазії, так характерної для кожного письменника, відбивається не тільки в літературних творах Сінклера, але теж в цілому його життю. Почуваю це з його листів. Відповідає він по-товариському, широ, але без зайвого слова. Коли я поставив йому ряд питань, він відповів на кожне зокрема так, що я цілком був задоволений, але відповідь його не займала більше одної друкованої сторінки американського листа. Ось приклад:

Мої питання: 1. Чи бажав-би він мати інцензуровані свої повісті, що вийшли українською мовою? (Л. Курбаса „Джimmy Гітінс“ і Д. Грудини „100%“). 2. Українською мовою вийшов переклад його повісті „Герой капіталу“, але в англійському списку я не нахожу твору з таким заголовком. (Є це історія про Роберта ван Ренселера). 3. Чи може він подати мені автобіографічні дані для написання статті до „Червоного Шляху“? 4. Який його погляд на пролетарське мистецтво? 5. Як дивиться він на твори О. Генрі? (Творів О. Генрі я не міг купити в ніякій книгарні Канади, навіть не знали про такого автора).

Відповіді Сінклера: 1. Буду дуже радий, як зможу одержати від Вас мої здраматизовані твори українською мовою. Якщо це можливе для Вас, присилайте. 2. Книжка, про яку згадуєте, зветься „A Captain of industry“, і я висилаю Вам її в англійській мові. 3. Що до мови біографії, то дещо висилаю на окремій сторінці, дещо є сказане в долученому памфлеті. Висилаю теж Вам копію нового циркуляра, який розішлю наступного місяця. Теж в першій половині „Мідяної марки“ є автобіографічні дані. Висилаю її Вам. Якщо захотіли-б Ви перекласти цю книжку на українську мову, то, будь ласка, повідомте мене про це, бо там треба дещо справити, і поправки я післяв-би Вам. Ця книжка що-йно вийшла в російському перекладі. 4. Про свої погляди на мистецтво я не можу нічого більше сказати, як сказав в найновішій книжці „Мамонарт“, яку висилаю Вам. В ній найдете всі відповіді, потрібні Вам. Це все, що я можу сказати про мистецтво. 5. Що до О. Генрі, то висилаю Вам п'єсу про нього „Бил Портер“ і у вступі до неї найдете відповіді на свої питання, а оцінку його творчості я дав в окремому розділі „Мамонарта“. (Після цього коротка інформація про О. Генрі, докладна дата його смерті і адреса видавництва в Нью-Йорку, що видало твори О. Генрі, навіть з ціною)... Буду дуже радий вітати в себе Вашого листа кожної хвили і т. д. ...

Я вмисне навів відповіді Сінклера, щоб показати, що навіть в листах відчувається той темп праці, характеристичний хіба для американця і документальний спосіб писання, який найдете в кожному його творі.

Вже з статті проф. О. Білецького читач міг дещо довідатись, як працює Сінклер над твором. Згадувалось в ній про те, що письменник, щоб пізнати умови праці в якій-небудь галузі, ішов сам працювати. В останніх роках Сінклер не робить цього, і ані з його листів, ані із спогадів про нього близьких йому людей мені невідомо про це. Зате чималу допомогу для своєї творчости має Сінклер від сотень робітників й робітниць різних галузів американської індустрії, що часто пишуть йому про відносини та надужиття, які письменник перевіряє й викриває. Про те, як пише він свої твори, Сінклер каже:

„Коли я пишу те, що мене дійсно цікавить, то не спляю ні в день, ні в ночі, часом цілими тижнями. Цим я хочу сказати, що ту річ, яку я писав, я носив в умі що-хвили, думаю, що навіть уві сні. Я дійсно розвинув незвичайну пам'ять що до слів. Ніколи я не поклав пера на папір, доки не знав на пам'ять цілих сторінок. Я ходив вперед і взад, передумуючи знов і знов, і в моїм умі стояли цілі сцени.

Я прийшов був на площу різниць на робітниче весілля і ціле пополудне, цілий вечір дивився, спостерігав. І тоді в моєму умі оформилась ціла перша сцена „Нетрів“. Там я й написав її, хочу сказати,— в моїй пам'яті. З неї я не переробив ні слова. Одначе два місяці пізніше, коли дома взявся я до писання, сумніваюсь, чи хоч три речення були змінені. Можу це зробити й тепер“...

Відома всім річ, що Сінклер видає свої твори власним коштом. Декому може це здаватись дивним, що світової слави письменник, в багатій Америці, де авторський гонорар досягає казкових сум, видає твори власним накладом і до того розпродує їх по нижчій ціні, як продаються інші книжки в Америці. Окрім того, можна дивуватись ще й тому, як не набридне такому відомому письменникові витрачати час на видавничі, часто дуже прозаїчні справи, коли це може робити яке-небудь видавництво без найменших клопотів для автора. Про все це докладно довідуємось з уст самого Сінклера.

„Недавно редактор „Бюлетеню Авторської Ліги“ запропонував мені описати мій досвід, як видавця власних книжок.

На це я відповів, що проблема моя була особлива. Оповідати про це в деталях було-б тяжко. Надіюсь, що мої колеги-автори зацікавилися-би цим. Редактор „Бюлетеня Авторської Ліги“ відповів, що це дійсно буде цікавити інших авторів, а він сам годиться всі кепкування та невдоволення з цього приводу—взяти на себе. І тому, що я офіційно забезпечений, приступаю до оповідання.

Належу до тих нещасливих індивідуумів, які переконані, що світ повинен бути інший. Більшість подібних людей мають одного або більше коників, на яких виїжджають ціле своє життя. Клопіт зомною тільки в тому, що я такий вередливий, що не міг найти видавця, який міг-би толерувати мою вередливість. Бувало, занесу я новий рукопис до видавця, він розведе руками і каже, що це цілком неможливе, він не може мати такого твору в списках свого видавництва. Полічив я загальне число видавців, яких я мав, і рішив, що це забирає всі пальці на руках і ногах плюс ще один, якого я вже не маю. І ось, серед всіх тих видавців, довелося мені в багатьох випадках, про які зараз розкажу, займатись самому видавництвом.

Першу повість написав я тоді, як мені був 21 рік. І здавалось мені в той час, що це найкраща повість, яка коли-будь була написана в Америці. П'ять різних видавців дозволили собі різнитись поглядами що до її вартости, і я рішив видати книжку власним коштом. Пам'ятаю, що сказав проф. Брандер Матеус, коли я оповів йому про цей проєкт. Він спитав, як же я думаю продавати видану книжку? Я відповів, що буду продавати всім, кого знатиму. Він стеновав плечима і сказав: „Що-ж, коли ви готові робити це, пробуйте“!..

Я був так сильно переконаний в величчї своєї повісти, що не розумів навіть, що саме думає він. Тепер я краще розумію це, надто з того часу, як автори, що видають власним коштом книжки, присилають їх мені разом з листами, де написана ціна.

Я позичив 200 доларів від багатого дядька і розпродав кілька сот примірників. Опісля побачив я, що звичайний видавець перевидає ту саму книжку під иншим іменем. Не кажу я вам жодного імені, бо не хочу, щоб ту книжку хто-небудь читав тепер. Свійому дядькові віддав я борг, щоб мати в нього кредит на майбутнє, але це не допомогло мені, бо мій новий рукопис, що був готовий через 4-5 років, налякав мойого дядька.

Це були „Нетри“. П'ять видавців відкинули її, і я рішив видати книжку власним коштом. В „Апіл ту Різон“ (соціалістична газета, в той час поширена до півмільйона примірників. М. І.) надрукував я свій план і відкликався за замовленнями. Джек Лондон піддержав мене. Одержав я коло 4.000 доларів і приступив до друку. Тим часом „Doubleday, Page Company“ запропонувала мені забрати наклад книжки на моїх умовах з тим, що і я продаватиму. І я розпродав коло 12 тисяч примірників, а „Д. Р. С.-о“ — коло 80 тисяч дорожчого й дешевшого видання. Я заробив приблизно 30.000 доларів і роздурив їх на соціалістичну колонію, яка згоріла.

Після цього я покинув видавничу гру на 10 років, доки не написав „Прибутки від релігії“. Президент одної з найбільших видавничих спілок урочисто заявив мені, що „книжки про релігію вже вмерли“ і що їх тяжко розпродувати, чи будуть вони за чи проти релігії. І я рішив рискнути. Моя жінка купила стару будищу за 45 доларів і перетягла її на сусідню площу. Таким чином, я вже мав свою видавничу канцелярію.

Розпродав я приблизно 60.000 примірників „Прибутків від релігії“ і продаю що-року кілька тисяч без оголошення, за виїмком того, що безплатно оголошую, як ось тепер.

Пам'ятаю, як одна моя приятелька розказувала мені про свого швагра, що займається виробництвом щіток. При кінці року він переконався, що продавав щітки нижче від їх вартости, але його жінка з ентузіазмом зауважила:

— Але-ж подумай, який величезний „бизнес“ робиш ти!

Це підсумовує історію з моїми недавніми видавничими спробами. Я написав „Мідяну марку“. Самуел Унтермеєр, що був тут в той час, був такий добрий, що перечитав рукопис і сказав мені, що в цій книжці є до 50 кримінальних і тисячу чи-дві тисячі цивільних справ, за які можуть мене судити. Було ясно, що шукати видавця на таку книжку — годі. Я видав книжку сам і мав так мало грошей, що навіть

не дозволив собі на опрацьоване видання. Видав я 23.000 звичайних (брошурованих) примірників, і вони були замовлені здебільшого телеграфічно в перших двох тижнях.

Був це час, коли в тій окрузі відчувався брак паперу. Подібне було і 1919 і 1920 р. р., коли в Америці шалів білий терор. Один з великих журналів паперового тресту піддав гадку, що паперові фабрики повинні покласти край ширенню небезпечних публікацій. Вони повинні не продавати на них паперу. І в двох випадках, коли я зробив замовлення одного вагону паперу на „Мідяну марку“, ті замовлення були скасовані, скородові далися для кого призначено папір.

Я міг-би написати цілу історію моїх клопотів з паперовим трестом, але це напевне назвали-б пропагандою, і я звільняю редактора „Бюлетенів Авторської Ліги“ від листів обурення, які одержував-би він з цього приводу. Вистачить сказати, що я вислав циркуляр до всіх гуртових продавців паперу в Сполучених Штатах, приблизно, скільки пам'ятаю, до 780. І вспів дістати невелику кількість паперу, що була подібна на папір. Одно видання „Мідяної марки“ видрукував я на газетному, а друге на афішному папері. Моя дружина була знайома з власником кількох паперових заводів і він, просто з приязни, погодився виробити для неї вагон паперу, якщо вона заплатить 5.000 доларів три місяці наперед. Одна фірма роздобула для мене вагон брунатного, обгорточного паперу, тримаючи в тайні його призначення.

Тим часом в моїй канцелярії скупилось коло 40 тисяч замовлень на „Мідяну марку“ і приблизно стільки-ж на „100%“. По кількох місяцях я дістав папір і надрукував 110 тисяч примірників, але коли вони були готові, країну вдарив застій, і моє підприємство з кількох тисяч доларів впало на 50 доларів місячно. Багато з найбільших замовлень були відмовлені, деякі з моїх найкращих клієнтів побанкрутували і я залишився з 80.000 примірників книжок і — 30.000 доларів боргу. (Винен найбільше приятелям і родичам моєї дружини).

Ви погодитесь з тим, коли скажу, що ця стаття не є пропагандою на користь авторів, які займаються видаванням власних творів.

В дальших днях мого життя я кидався докруги, щоб роздобути гроші на сплатення відсотків боргів та на заспокоєння друкаря з дальшою книжкою. В межичасі я пробував найти видавців на мої книжки, але „Гусячий крок“ був такий „страшний“, що мене могли судити за очернення, а „Гусенята“ таїли в собі забагато фактів про певні релігійні інституції, які є надзвичайно сильні і активні в зв'язку з американськими публичними школами. Довелось мені держатись таки свого видавничого підприємства. Вкінці я прийшов до переконання, що нема чого надіятись позбутись його. Мої друкарі при звичайлись розуміти, що я завжди виплачую, якщо вони довго чекають; мій банк навчився бути задоволеним, коли я тримаю баланс 100 доларів. І моя дружина помирилась з тим, що я їжджу автомобілем „Dodge“ з 1919 року, доки не розлетиться він.

Цотішаю себе відповідно до філософії жінки того фабриканта щіток: Я намагаюсь продавати так багато книжок! Розпродав я близько 135.000 прим. „Мідяної марки“, до 60.000 прим. „100%“, 26.000 „Гусячий крок“ і поки-що 10.000 „Гусенят“. Теж роздав я 7—8 тисяч примірників „Співучих тюремних пташок“ і 1-2 тисячі сонетів моєї

дружини. Я закупив стереотипи і „копірайте“ для всіх моїх 26 книжок. Нині маю ще шість книжок в друку.

Нині в мене готовий до друку „Мамонарт“, в якому я безпечно лавірую, допікаючи мертвим авторам, що не можуть виступити проти мене за очернення. На початок друкую 8.000 прим.; як розпродам їх, то зможу заплатити друкарям і за рекламу, і ще залишиться мені дещо для другого накладу. Як розпродам другий наклад, то зможу частинно сплатити свій борг, який успів я вже зменшити до половини. Деколи запрошують мене давати лекції в клубах „лейдіс“. І я навчився висловлювати свої страхиття в такій формі, що клуби „лейдіс“ можуть витримувати їх.

До всіх моїх турбот, в мене є одне, задоволення, що ніколи не зраджує єдина річ, яку я можу сказати на користь автора, що сам видає власні книжки. Ніколи не приходить пошта, в якій не було-б листів від робітників, робітниць, бідних студентів, вчителів або політичних в'язнів, що набули мої книжки тільки тому, що дістали їх за низьку ціну. Для мене не є надзвичайна річ почути, що один примірник читали десятки людей, в'язнів, робітників на фабриках, шахтах і в лісах, або вчителів чи професорів в коледжах. Я одержую листи з Південної Африки і Південної Америки, з Аласки і Нової Зеландії, з Індії і Росії. Багато моїх книжок, про які в Америці ви ніколи не чули, з великим успіхом продаються у Великій Британії і її колоніях, в Німеччині, Італії, Голяндії, Данії, Скандинавських країнах і інших державах від Фінляндії до Югославії. Буквально сотні видань випустили і нині випускають державні і приватні видавництва в Радянських Республіках.

Деякі з моїх колег, членів Ліги Авторів, я певен, оцінять, що я не проміняв-би цього потоку листів за всі 50.000 доларові чеки, які міг-би одержувати за писання сценаріїв для кіно, в яких вихвалював би діла багатих неробів... (Одубліковано в „Бюлетені Авторської Ліги“ в лютому 1925 року).

VI

Як Сінклер агітує сам за собою. — Спроба кооперативного видавництва. — Два циркуляри до приятелів і прихильників. — Письменник і агітаційний агент в одній особі.

Треба знати, що окрім літературних творів Сінклер видає чимало дрібних агітаційних брошурок, в яких друкуються відгуки міжнародної преси про нього, цікаві уваги визначних людей, його листи до буржуазної американської преси і т. д. Залишений на самого себе, письменник приневолений робити це, інакше про його книжки мало хто знав-би. Знаю з досвіду, що в м. Вінніпегу я в ніякій книгарні не міг купити творів цього письменника. А втім, сам Сінклер каже, що „автор, який продає власні книжки, мусить робити те, що робить агент від оголошень видавничої фірми“.

Цікаві є циркуляри (обіжники) Сінклера, які він час від часу видає всім своїм прихильникам і приятелям. В них викриває він не тільки свої чергові турботи з видавництвом, але й повідомляє про нові праці. Бойкотований буржуазною пресою, він має тільки цей спосіб порозуміння з своїми читачами.

В моїх руках є два останні циркуляри Сінклера, і я не зроблю зле, коли подам їх тут в цілості. До певної міри вони цікаві не тільки своїм інформаційним змістом, але й тим, що український читач матиме змогу познайомитись ближче з способом боротьби славного письменника за видавання своїх творів.

В травні 1925 року Сінклер задумав створити кооперативне видавництво власних творів і з цим планом познайомив своїх прихильників. В місяці вересні 1925 він вислав другого циркуляра такого змісту:

„Дорогий приятелю!

Якраз перед 4 місяцями я вислав Вам листа, де пояснив ті труднощі, з якими зустрічаюсь, щоб продовжувати моє мале видавництво. Цей циркуляр був предметом глузливого коментаря в місячнику пана І. В. Гова з Ечісон, Кенсас, високого попа і пророка американського індивідуалізму. Пан Гов каже, що я вірю, що голос народу — це голос бога. На думку пана Гова я повинен мовчати. Цей коментар піддержала капіталістична преса аж у Берліні, Празі і Гоголюю. Але голос народу наказує мені продовжувати працю дальших чотири місяці і зараз каже мені вислати цей циркуляр, щоб переконатись, чи зможу я продовжувати роботу дальших чотири місяці.

Я вірю в кооперативний рух і рішив працювати далі в цьому напрямку, хоч мене остерігали від цього плану найдіяльніші в цьому русі. Я подав свою пропозицію д-рові Джеймсові П. Варбассові, президентові кооперативної ліги, національної спілки кооперативів. Він відповів мені, що „кооперативний рух в Сполучених Штатах під цю пору не може брати участі в такій організації. Головна причина є та, що цілий план відноситься до мене самого, одинокої особи“. В пізніших листах др. Варбасс пояснив, що успішний кооператив мусить вільно рости і охоплювати різні роди активності. Я й сам зрозумів, що він під цим розумів, коли довелося мені студювати масу роботи в такій формі організації. Відгук моїх читачів не був достатнім управненням брати на свої плечі весь тягар урядових перешкод, сполучених ще з інкорпораційними (регістраційними) коштами, яких вимагають закони штату Каліфорнія. Ніяка людина не могла -б подолати тих коштів і рівночасно писати книжки.

Моя проблема така: що-року я пишу одну або дві книжки, а це значить від 1.000 до 1.500 доларів видатків на набір і від 3.000 до 5.000 дол. на друкування. Майже половина тих грошей знаходиться в книжках і стереотипах і власне з браку цього оборотового капіталу я маю труднощі. Я міг-би достати ці гроші, якби підніс ціну на книжках і це було-б по-купецьки. Я одержую чимало листів від купців, які вважають мене за дурня, що я так не роблю. Вони аргументують: ськ чи так, гроші повинні прийти від читачів, отже яка різниця? Я-ж відповідаю: вищі ціни означали-б, що люди, які як-раз потребують моїх книжок — робітники, учителі, студенти і т. д. — мусіли-б обійтись без них. Я це знаю, бо одержую багато листів від людей, які описують, що значили для них мої книжки і які жертви понесли вони, щоб дістати їх. Я думаю, що деякі читачі могли-б позичити мені трохи грошей і тим допомогли-б собі й иншим. Якби

я одержав по 10 доларів від одної тисячі осіб, то зміг-би задержати всі мої книжки в дотеперішній ціні і продавати їх більше, як підвіси-би ціну.

Отже, я виробив так званий „Сінклерів позичковий план“. Позичте мені, скільки Ви можете і гроші ті підуть на нові видання. Я вишлю Вам належну посвідку, на яку, на випадок прикрої потреби, або якби нецікавила Вас моя праця і Ви не бажали-б підпомогати її, зможете одержати свої гроші коли-будь назад, повідомивши мене 30 днів наперед. В міжчасі, як відсоток від своїх грошей, Ви маєте такий привілей: на кожних 10 доларів, які вложите, можете купити що-року моїх книжок на 5 дол., за половину звичайної ціни, цеб-то лише за 2.50 дол. Якщо Ви хочете покористуватись тим привілеєм, то він заощадить Вам 2.50 дол. річно, отже 25% на Ваших грошах. Для заощадження поштової оплати і коштів орудування, застерігаю заздалегідь, що які-б Ви книжки після цього плану не вибрали, Ви замовите їх всі зразу. Якщо Ви відізнаєтесь на цей циркуляр зараз, Ваш привілей купити книжки за півціни почнеться ще цього року — иншими словами, Ви одержите ще цього року повний відсоток від свого капіталу. Причина цієї моєї оферти в тім, що цієї осені маємо друкувати деякі книжки, отже треба грошей. Звичайно, як Ви вже є в числі тих, що прийняли мій план, ця відозва до Вас не відноситься.

Взяти хоч таку новелу, як „Грошоміняйли“, яка вичерпана вже 15 років. Це одна з найцікавіших і корисних книжок, яку я коли-небудь написав. Це історія про Вол стріт в Нью-Йорку. Описано в ній як старший Дж. П. Морган спричинив паніку в 1907 році, щоб перемогти трьох своїх конкурентів, що загрожували його контролі над банковою силою Нью-Йорку. Це правдива історія, яку оповіли мені три різні особи, що були втаємничені в справу. Кожний з них говорив мені окремо і незалежно від другого, але їх оповідання погоджувались аж до подробиць. Двох з них я не можу назвати, бо вони ще живуть, але третій був небіжчик Едвард Келі, світової слави адвокат і до того часу єдиний американець, якого відзначено орденом — хрестом французького Легіону Чести. Був він шкільним товаришем й інтимним приятелем президента „Нікербокер Трост Компані“, одного з людей, якого побив Морган, і жив з ним та чув цілу історію з власних уст президента, якраз кілька хвилин перед тим, коли він застрелився. (Гляди „Мідяна марка“, стор. 80). З того часу ми мали другу фінансову паніку, але цим разом збанкротованим чоловіком був американський фармер. Ми зближаємось ще до одної паніки, і маси повинні знати, як ця висока фінансова гра відбувається і як маніпулюють проти мас. Стереотипи з набором „Грошоміняйлів“ знищені; були люди, яким треба було їх знищити. Я так підозріваю. Щоб зробити нові стереотипи, треба мати 700 доларів і приблизно ще раз стільки, щоб видрукувати другий наклад. Книжки будуть готові через 6 тижнів, звичайно, коли мої приятелі озвуться на цей циркуляр. Ціна буде: 150 дол. в оправі, а 1 дол. брошурована.

Дозвольте зазначити мені, що моя драма „Бил Портер“ вже готова в обох формах — оправлена і брошурована, за 1 дол. перша і за 50 центів друга. Ця п'єса була друкована в місячнику „Галдеман-Джулюс“ за серпень 1925, і деякі читачі питають мене, чому я не

пишу так частіше. Причина цьому та, що не завжди в мене є такий предмет, як О. Генрі, який достачає гумору, патосу і принади всім, хто наблизиться до нього. Ця п'єса описує в подробицях життя О. Генрі підчас його трирічного і тримісячного перебування в тюрмі. Це оповідання захоплює мене, як картина творчого мистця в боротьбі з долею. П'єса є новим експресивним способом, що показує, як геніальна людина бере суворі і погані факти, які є під руками, і перемінює їх в красу і чарівність. Приятелем О. Генрі в тюрмі, а перед тим в Центральній Америці, куди вони були приневолені утекти від суду, був Ал. Дженнінгс, колишній залізничний бандит. Містер Дженнінгс живе нині в Лос Енджелос (Каліфорнія. М. І.) і оповідав мені багато пригод з тих часів, які я й повплітав в цю п'єсу. Історія перескакує з тюрми до сцен з минулого життя О. Генрі і сцен його історії; до міста Норт Каролاین, де він був урядовцем в аптеці, до хутора в Техас, до банку, в якому він працював, до міста в Гондурас де Портер. (О. Генрі. М. І.) і Дженнінгс допомогли зробити революцію чи знищити революцію — вони самі не знали, властиво, що.

Припускаючи, що Ви погодитесь на мій план, будь ласка, пришліть мені 12 дол. 50 центів, а я вишлю Вам посвідчення на 10 дол. і книжки вартості 5 дол., які самі виберете собі, напр. „Грошомінайли“, „Бил Портер“, „Мамонарт“ в оправі і „Співаючі тюремні пташки“ та сонети моєї дружини в брошурах. Пригадую, що різдво за плечима, а наші книжки — є добрий подарунок.

Чи не могли-б Ви пригадати собі яких добре одягнених і ситих осіб, що для добра їх душ добре було-б прочитати про несправедливість у світі? Ви не гнівайтесь за цю пригадку, бо коли людина продає сама свої книжки, то мусить робити те, що робить агент від оголошень видавничої фірми. Мій добрий приятель і прихильник Майк Голд дуже здивувався, що я помістив оголошення, в якому сказав, що „Аптон Сінклер—це улюблений американський письменник, твори якого читають всі нації окрім — американської“. Він є тої думки, що я повинен назвати свою фірму Спілкою або щось подібне, щоб можна це сказати з меншою вразливістю. Але я ніколи не ховався; я став по боці справи і чую себе частиною справи. Це добре розуміють закордоном, де мої книжки проголошено державним монополем, наприклад в Союзі Радянських Соціалістичних Республік, що займає одну шосту частину землі.

Працюю над новою повістю, яка, думаю, буде найліпшою. Її наголовок „Нафта“, а темою її — втіха і слава відкриття нафти, надбання зразу великого маєтку, нехтуючи решту світа, згідно з американською модою. Починається в південній Каліфорнії, де я стежив за нафтовою спекуляцією. Початок виходить з боротьби за громадську ренту, а переходить у велику боротьбу за нафту, звану „війна за демократію“. Повість оповідає про двох хлопців, синів нафтового спекулянта, і про сина нафтового робітника, яких різниці в двох іменах, що звучать подібно: нафтовий спекулянт і нафтовий робітник. Це буде гарне оповідання, кілька сот тисяч слів. Я не жалію часу, щоб надати характерам реальності, одягаючи кості в тіло, а тіло в одяг. Вже коло третина повісті готова і її люблять „нафтарі“, яким я читав. В. Джексон, що керував страйком в Коалінзських нафтових полях.

1921 року, пише мені: „Нема критики. Це найкраще, що Ви будь коли написали, друже. Воно захоплює, а економічна нитка прекрасно переплітує його“. Через рік від сьогодні надіюсь вислати Вам циркуляр з офертою на цю книжку.

Сьогодні мої 47-мі уродини. Люде питають, як я можу так молодод виглядати, а я кажу, що живу надією. І ось я надіюсь.

Щирий Аптон Сінклер.

Паседена,
Каліфорнія 20 IX, 1925

На цьому кінчиться перший (власне другий) циркуляр. Думаю, що читач не нудився, читаючи його і не знудиться, коли перечитає й другий, хоч-би для того, щоб познайомитись з майстерним способом агітації Сінклера. В другому циркулярі читач переконається, як використовує письменник всі новини про нього з різних країн світу. Я особисто не вспів ще гаразд оглянутись після листа з інформацією до Сінклера про його здраматизовані на Україні твори, як вже одержав його циркуляр, в якому він згадує про мою інформацію. Так майстерно і хутко вмють рекламувати люди хіба в Америці.

Переходимо до найновішого циркуляру:

Паседена, Каліфорнія 15 березня 1926 р.

„Дорогий приятелю!

Не думаю, щоб від початку світа був коли нарід, якому говорили-б більше неправди, як нині американцям. Нас є 110.000.000, але найменше 105.000.000 запаморочені кампанією неправди, яку всією силою підтримує великий „бизнес“, преса, кіно-театр, радіо і великанська урядова машина та обі великі політичні парії (республіканська і демократична, М. І.) Я повинен-би писати повість „Нафта“, якій думав присвятити цей рік, але я не міг видержати, тому відложив кілька місяців, щоб сплатити довг, який кожний чесний американець винен своїм предкам, іменно — допомогти зломити зорганізовану силу грабіжників, що грабують нашу країну в білий день.

Я написав малу книжку „Листи до Джудда“. Друкована вона серіями в „Американськім апелю“, де дехто з вас може й читає її. Джудд — це старий тесля, який час від часу працював для нас, типовий старомодний американець; я взяв його за тип особи, яку бажав-би досягти, і написав йому 19 листів, викриваючи в них елементарні факти, які наша владуща класа старається скрити від нас. Від часу, коли була надрукована „Промислова Республіка“ (19 років тому назад), більше як половину того часу не можна було її дістати, і це вперше я обговорив наші політичні і соціальні проблеми. Пошта приносить мені що-дня листи, в яких домагаються чогось подібного і—ось воно є.

В книжці описано, чому в найбагатшій країні світу є біднота. Вона доводить, що через останніх 35 років багаті ставали багатшими, а бідні біднішими і показує докладно, що зробили багаті, щоб до цього дійти і що бідні мусять робити, щоб це змінити. Вона пояснює безробіття і тяжкі часи, грошову систему, інфляцію, розводнювання і маніпулювання акцій, протекційну тарифу і трести.

Вивчає вона світове положення, пояснюючи війни, які ми переживали в минулому, і вказує, як підготовляються нові війни. Говориться в ній про Радянський Союз і революцію — словом про все, що пересічний чоловік чи жінка повинні знати про справи в себе і закордоном. Все простою, щоденною мовою. Це є 100% американська книжка, призначена для 100%-го читача американця, написана і видана, як акт любови до нашої країни.

Деякий час назад в нас були великі кризи, і тоді можна було забалакати нарід памфлетами. Такі книжки, як Пейнів „Криза“, Гелпера „Надходяча криза“, „Хижина дядька Тома“, „Прогрес і бідність“ і „Дивлячись назад“ — помагали творити нашу історію. Я теж пробує щось в тому роді; значить, я відложив все инше і старався зробити добре діло, дістати факти, зробити їх незбитими, неперехитреними, та представити їх в такий спосіб, щоб кожен міг зрозуміти. В цю книжку пішло тридцятьлітнє студіювання нашої системи, а також 30-літня практика, як писати книжку. Маючи віру в мій нарід, я позичив грошей, поробив стереотипи і казав надрукувати 12.000 примірників, а тепер відкликаюся до вас докінчити діло, доглянути, щоб „Листи Джудда“ досягли мільйонів Джуддів, яким потрібно цього.

Книжка буде в двох виданнях: перші дві тисячі оправлені в полотно по 1 доларові, щоб дати моїм приятелям нагоду заплатити кошти друкування, а десять тисяч брошуровані, гарно друковані і позшивані дротом, щоб можна продавати їх по мітингах та поширювати між трудящими, а ціну назначив я таку низьку, що ніхто не може підозрівати мене, що я роблю на цьому гроші, бо тільки — 15 центів, або 10 примірників за долара. Та ціна 15 центів за примірник, це ціна для мітингів і книгарень, але я не можу за неї висилати, бо рахуючи упаковку, поштову оплату і т. д., мене самого коштує 15 центів. Тому я прошу замовляти хоч 10 примірників зразу для роздачі між приятелями, а крім цього, один оправлений примірник для своєї бібліотеки. Я зарисую і скажу: пришліть 2 долари на один примірник оправленої і 10 примірників брошурованої, а коли перечитаєте і не будете вважати за відповідне до поширення, можете всі відіслати мені назад, а я зверну Вам 2 долари! Прошу замовляти хутко, бо я хочу проголосити книжку, а в мене немає на це грошей. Оба видання будуть готові до висилки, заки ваше замовлення прийде до мене.

Наш новий наклад „Грошоміняйлів“ вже готовий від кількох місяців і якщо ви його ще не читали, то ось вам пригадка. Ця новела, надрукована вперше 1908 року, описує історію паніки 1907 року, як і чому спричинив її старший Морган (Д. Р. Морган). Я не рекомендую її, як великий літературний твір, перечитуючи я сам завважив деякі нетонкості і виправив деякі з них, але я ручу, що це цікава історія, повна таких фактів про Волстріт, яких наш нарід не хоче ще зрозуміти.

Теж моя дружина видала нову книжку, написану місіс Кейт Крейнгартц, авторкою „Салонного провокатора“. Зветься ця нова книжка „Листи протесту“, ціна: в оправі 1 долар, брошурована 50 центів. Книжка повна палкого обурення на соціальну несправедливість, сполученого з материнською ніжністю, яка спричинила, що

місіс Гарц стала подивом в очах урядовців з округи Лос Енджелос. Вони так бажали - б замкнути її в тюрму, та не мають відваги! Тому кілька днів назад я говорив з одним відомим лікарем в Лос Енджелос і він нагадав про свого близького приятеля, президента „Федерації кращої Америки“, а рівночасно Товариства Пропаганди для великого „бизнесу“ в Каліфорнії, і сказав: „Він (президент) не любить тебе, Аптоне, але його найбільша ненависть є до Кейт Гарц“.

Гроші, які наспіли з нашого „Позичкового Плану“, пішли на друк і оправу „Била Портера“ і „Грошоміняйлів“, як частинна заплата за новий наклад „Крику за справедливість“, на нову оправу для „Нетрів“ і остаточно на цей циркуляр. Треба більше на новий наклад „Прибутків від релігії“ і на оголошування „Листів до Джудда“. Також моя повість „Силвія“ вже вичерпалася, і я радо зробив би другий наклад, якби міг дозволити собі на це. Тому нагадую я знову „Сінклерів Позичковий План“. Ті, що вірять в мою роботу і хочуть поширити її, позичають мені, скільки можуть, і ці гроші будуть оборотовим капіталом на оплату нових стереотипів та запасу книжок, які видавництво мусить мати на складі. Вірителі одержують належну посвідку і мають право купувати що-року певну кількість моїх книжок за половину ціни. Значить, як ви позичите мені 10 доларів, ви можете одержати книжок на 5 дол. за 2.50 дол. Книжки ті треба замовляти зразу, щоб заощадити кошти висилки. На підставі „Плану Позички“ ви можете що-року давати таке замовлення за пів ціни. Заощадження, яке ви при цьому дістаєте, заступає місце відсотків від вашої позички; виносить воно 25% — доволі гарна рата, але навіть наполовину не така велика, як мільйони бідних фермерів мусять платити банкірам по цілій країні — гляди мої „Листи до Джудда“.

Хочу обговорити всі подробиці цього „Позичкового Плану“, щоб уникнути писання довгих пояснень. Якщо ви вже прийняли цей план і маєте посвідчення, можете замовити протягом цього року одноразово на половину своєї позички. Отже, як ви позичили 10 дол., то можете одержати книжок на 5 дол., за які почислиться вам тільки 2 дол. 50 цент. Наприклад, можете дістати один оправлений примірник і 10 брошурованих „Листів до Джудда“, один оправлений прим. „Мамонарта“, одну п'єсу „Била Портера“ і одну книжку місіс Гарц — разом 2.50 дол. Як додаток, я дам один примірник „Сонетів“ моєї дружини. Якщо ви знаєте, що де-будь в світі можна за такі гроші дістати стільки вартісних книжок, то я не знаю.

Коли ви не є учасник „Позичкового Плану“, я прошу вас стати ним. Пришліть 12 дол. 50 цент., і одержите належне посвідчення на 10 дол. з привілеєм дістати свої гроші коли-будь протягом 30-ти днів, а також дістанете книжок вартости 5 дол., і цей привілей будете мати кожного року (за половину ціни). Більша частина моїх читачів не хоче посвідчення, але я все одно висилаю їм. Наклейте його в свій альбом, воно вартуватиме свою ціну в такій формі без шкоди для видавничого підприємства.

Щирий Аптон Сінклер

Р. С. Ми одержали від наших німецьких видавців „Дер Малік Ферлаг“ в Берліні п'ять грубих томів „Зібраних творів Аптона Сінклера“. З „Госиздату“, державного видавництва в Москві, ми отримали листу різних видань наших книжок, друкованих в Радянському Союзі, не лічачи нових перекладів, але лічачи окремі твори в числі 69. Майкель Голд, який недавно повернув з СРСР пише мені, що „та класа людей, яка в Америці знає Чарлі Чапліна і Джекі Кутена, знає в СРСР Аптона Сінклера“. Японський перекладач „Нетрів“ доносить нам, що книжку видрукувано, але уряд в Токіо наказав видавцям зібрати назад поширені примірники і викинути останні розділи про соціалізм. Японський переклад „Мамонарта“ хутко вийде. З Варшави ми одержали пропозицію видати 20 моїх творів в формі дешевої бібліотеки по 0.95 злотих за примірник (коло 13 американських центів). Один чеський видавець зголосився по всі книжки досі недруковані. Є в нас огляд (рею) „Мамонарта“, висланий через радіо Австралійською Партією Праці. Теж одержали ми листа від українського письменника, в якому повідомляє він нас про те, як на Україні грають мої інсценізовані твори та пристосовують до сцени повісті. Ми заклали книжні агенції в Лондоні, Індії і Південній Африці. Повідомляють теж нас, що читачі обмінюються моїми книжками на Яві, в Гондурасі та Ісландії. Отже чекаємо замовлень із Сполучених Штатів“.

Можливо, що в дечому цей циркуляр мало цікавий, особливо там, де Сінклер часто говорить про вигоди з 12 доларової позички і навіть повторяється часто, але з другого боку він цікавий не тільки як зразок агітаційної відозви, але теж інформаційною частиною, з якої читач довідується про новіші твори письменника. Оба циркуляри знайомлять нас теж з видавничими справами Сінклера і вказують, з якими труднощами мусить боротися автор, якого твори перекладені на всі культурні мови світа. В найбагатшій країні світа, Америці, письменник звертається до читачів за позичкою на видання власних творів! А проте Сінклер поборює всі труднощі. Він міг би, як сам каже, одержувати чеки на 50 тисяч доларів, але за це мусів би „вихвалити діла багатих неробів“. А цього він не зробить. Його читач—це переважно робітничий читач, і Сінклер це дуже добре знає. Чи може-ж робітник, в якій-небудь країні світу, перечитавши опідані з життя і праці Сінклера, не поважати й не цінити його? Думаю, що ні.

VII

Сінклер, як політичний діяч — Письменник, як кандидат на губернатора штату Каліфорнія. — Передвиборча летючка. — Платформа Сінклера.

Був час, коли в Сполучених Штатах Америки дуже сильною й численною була Соціалістична партія Америки, на чолі з Морісом Гілквітом і півбогом Дебсом. Після Жовтневої революції й імперіалістичної війни Соц. Партію Америки зустріла та-ж сама доля, що й інші соціалістичні партії в світі. Із створенням комуністичних партій, соціалістичні не тільки ослабли, але й підупали. В Америці занепад соціалістів був багато більше катастрофічний, як в інших

країнах світу. Але — все-таки по сьогоднішній день та партія животіє ще в Америці. Давно проминули ті часи, коли в капіталістичній Америці була вона силою. Це було ще тоді, коли Сінклер кінчив свої „Нетри“ бадьорим і певним окликом „Шікаго буде наш! Шікаго буде наш! Шікаго буде наш!“

І Сінклер залишився по сьогоднішній день членом тої партії. Воно трохи неприродно, бо твори Сінклера останніх літ далеко інші, як праця його партії. Якщо він вважає себе за члена Соціалістичної Партії, то хіба номінально, бо своїми творами полишив її далеко позаду. Як сильна індивідуальність, Сінклер може дозволити собі на це. Правда, він ніколи ворожо не виступає проти комуністів, що є характерною рисою сучасних соціалістів. Навпаки, коли ми перечитаємо „Джیمмі Гігінса“ і не будемо знати, яких переконань автор, готові сказати, що він комуніст. А вже звичайним явищем є те, що Сінклер постійно стає в обороні Радянського Союзу і відноситься до нього незвичайно прихильно, як ніхто з його товаришів по партії. Мені видається, що Сінклерові просто не вигідно заявити себе комуністом. Це моя особиста думка. Суджу з змісту його останніх творів, на які не міг-би здобутись сучасний соціаліст з II Інтернаціоналу. По-друге, в останньому листі до мене з квітня 1926 року, Сінклер, якому я вислав вирізки з англійської буржуазної преси у Вінніпегу, де через два тижні друкувалися напади на комуністів, зокрема на українських комуністів в Канаді, і де провокаційним способом нападено на мене як на письменника революційних п'єс і пророка (?! М. І.) серед свого народу, що брав участь в кривавих нападах на Польщу і — як не дивно — живе нині в канадській провінції Манітобі — Сінклер пише:

„Вирізки з буржуазної преси одержав. Дякую. Звичайне цькування проти людей чесної праці й діла“...

В тому-ж листі одержав я передвиборчу летючку Сінклера, яку і наводжу тут — цілком, щоб відкрити політичну думку письменника.

АПТОН СІНКЛЕР — КАНДИДАТ НА ГУБЕРНАТОРА

Пасадена, Каліфорнія.

26 лютого 1926.

До Соціалістичної партії Каліфорнії.

Товариші!

Листа, яким повідомили ви мене, що я номінант на губернатора в майбутній виборчій кампанії, одержав. Радію із зробленої мені чести і вітаю нагоду, в якій можна пригадати народові цього штату принципи американської революції.

В історії нашого краю було дві кризи, але жодна з них не була серйозніша від теперішньої. Маса Каліфорнії мусять рішити в найближчих кількох роках, чи їх великий штат має стати індустріальною імперією, чи індустріальною республікою; чи його природні багатства має контролювати кілька людей на користь кількох, чи цілий нарід для загального добробуту. Велика монополія водної сили, що свується тепер павутинням по штату, являє собою найогиднішу небезпеку для вільного уряду і вільної індустрії, яка коли-будь

появлялась в американському житті тому, що переплітається вона з фінансовими і іншими громадськими обслугами і означає, що правління народних мас — забутий сон.

НЕ ДАЮТЬ ВИСЛОВИТИ ПОГЛЯДУ

Наша кампанія вже почалася. І з самого початку я переконався, як вона відбуватиметься. Коли прийшла телеграфічна звістка про мою номінацію на губернатора, мене викликала реакційна газета з Лос Енджелос. Чи не назвав-би я точок, на яких запропонував я ведення кампанії? Я погодився і написав другий параграф цього листа в цілості, тільки без першого речення. В заяві було 104 слова, отже, цілком скромне домагання від номінанта партії, яка підчас минулих виборів дістала понад 400.000 голосів. Проте велика газета не спромоглася найти місце для цих 104 слів. Вона тільки сказала: „Сінклер сказав, що головною справою цієї кампанії буде скасування акту про кримінальний синдикалізм“.

ЛЮДЕЙ УВ'ЯЗНЮЮТЬ ЗА САМІ ЛИШЕ ПЕРЕКОНАННЯ

Хоч рідко виходить на добре, коли слідкувати по вказівках ворога, але акт про кримінальний синдикалізм не буде проочений номінантом соціалістичної партії. Ми змагаємось до того, щоб навчити народ. І ми опинилися перед законом, який карає за висловлення політичної думки 14 роками в'язниці. Я хочу заявити виборцям цієї громади, зі всією щирістю, на яку я здатний, що я студіював судові діла процесів, ведених на основі акту про кримінальний синдикалізм в Каліфорнії. Я говорив з шістьма адвокатами, що боронили в'язнів, і факт, що ні в одному суді не доказано обвинуваченням поповнення акту насильства, ба! — навіть нічого подібного їм не закинувано. Ці люди знаходяться в тюрмі за доктрини, голошені їхніми організаціями і за злочини, заподіяні іншими членами. А ці члени, що заподіяли злочин, були люди, яким платили по 250 доларів тижнево (дуже висока плата, М. І.) із скарбниці штату за те, що вони їздили з місця на місце і подавали зізнання про те, що десять літ тому назад вони учинили злочинство. Ціль їх зізнань булата, щоб запакувати в тюрму цілком інших людей, які не зробили ніякого злочину.

Один з цих людей, коли нічого не одержав з скарбниці штату, одверто заявляє, що його підкуплені зізнання були фальшиві.

УВ'ЯЗНЮЮТЬ НА ПІДОЗРЕННЯ

Закон про кримінальний синдикалізм означає не тільки те, що людей засуджують і садять в тюрму за проповідування певних політичних ідей. Він означає, що їх арештують і перетримують в тюрмах місяцями, а то й роками тільки через те, що якийсь поліцейський підозріває їх в тому, що вони придержуються політичних ідей. Я сам був арештований, близько три роки тому, за злочин — спробу читати конституцію своєї країни; тоді мав я писаний дозвіл від власника, що маю право робити це на його приватній власності. Мене все-ж

тримали „ізолювано“ вісімнадцять годин. Обвинувачення, яке стоїть проти мого імені в ділах поліційної станції в Сан Педро, звучить: „підозрілий в кримінальному синдикалізмі“. Я можу закладатися, що число днів, проведених в тюрмі людьми під закидом „підозріння в кримінальному синдикалізмі“, в двадцять разів більше за число днів, проведених людьми засудженими дійсно за „кримінальний синдикалізм“.

Я запитував нашого теперішнього губернатора в одній справі, а саме: чи не міг-би він заявити народові про його відношення до скасування цього огидного закону, але він відмовився від відповіді. На інші мої питання він відповів і надрукував свою відповідь та розіслав її широко по штаті. Але це питання залишив він на боці під претекстом, що скасування цього огидного закону залежить від легіслатури (парламенту штату, М. І.). Я знову написав, вказуючи губернаторові, що це власне його обов'язок передавати рекомендації легіслатурі, і чи рекомендував-би він усунення цієї плями з нашого штату? Губернатор повідомив мене про одержання листа, але на поставлене питання не відповів. Дозвольте-ж мені сказати, як кандидат губернатора, що я відповім на кожне належно поставлене певним виборцем питання; а якщо мене обрали-б на губернатора, то я не саботажував-би ні одного питання моєї адміністрації.

ГРОМАДСЬКА ОБСЛУГА ДЛЯ НАРОДНИХ МАС

Люди звуть нас, соціалістів, „деструктивними критиками“. Тому дозвольте перелічити мені конструктивні заходи, яких я ужив-би, якщо став-би губернатором Каліфорнії. Перше і найважливіше те, що громадські обслуги штату належать народним масам і від них були забрані шахрайським способом. Домагання, щоб їх повернути народові назад, є одно з домагань, якому я віддаю ціле своє життя. Я працюватиму на користь нового закону що до використання води й енергії і зроблю все, що в моїй силі, щоб жодна приватна корпорація ніколи не одержала водної концесії в Каліфорнії і щоб усі ті, що мають нині такі концесії, відпродали їх по ціні кошту штатові. Між іншим, я вимагав-би законодатного акту, згідно з яким як-будь корпорація, що обслуговує громадянство, якби витратила хоч одного долара на політичну пропаганду зі своїх фондів, чи то безпосередньо, чи посередньо, була карана тюрмою; вина буде особиста і директори та урядовці, переступивши цей закон, зайняли-б місце членів „I. W. W.“ (Організація Індустріяльних Робітників Світа, М. І.), які томляться нині в сан-квентинській тюрмі. Закон про водну силу і енергію провалено в цьому штаті грішми, асигнованими корпораціями. Вони призвались перед комітетом, призначеним легіслатурою, що зложили поверх півмільйона доларів на переведення виборів і опісля додавали до цих видатків нові суми, після чого їм прислугує тягнути дивіденди, витиснені з громадянства, чого й шукали вони.

БАНК ШТАТУ КАЛІФОРНІЯ

Я домагаюся громадського користування і володіння водою, газом, електрикою, енергією, транспортом і риночною дистрибуцією; при цьому я не пропоную загнати штат в довги для того, щоб усталити

ці обслуги. Я пропоную завести їх шляхом знищення приватної монополії кредиту, що являється основним злом нашої цивілізації і джерелом всіх інших утисків і грабунків. Кредит — це життєдайна кров модерної індустрії, а приватна контрола кредиту — сучасна форма рабства. Тепер ми вкладаємо в банк долар і, згідно з нашими краєвими банковими законами, цей долар стає основою щось близько тридцяти доларів, позичених банкиром його приятелям, великим капіталістам від спекуляції та експлоатації. Я кажу: заведемо банк штату Каліфорнії з відділами в кожному місті й містечку. Цим способом люди зможуть використовувати свої власні гроші на фінансування громадських підприємств, потрібних для людського життя.

ОПОДАТКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВАРТОСТІВ

Я вказую на спекуляцію землею, як на інше велике зло нашого суспільного життя. Землю держиться неужиточно в місті і на провінції і за це продукуючі платять, а спекулянти збирають врожай. Я знаю випадки, де земля в місті подвоїлась у вартості протягом одного року. Власники не робили тут нічого, тільки збагачувались коштом потреб громадянства. Це „незароблене злодійство“ являється податком на цілу продукцію в користь орди спекулянтів — паразитів. Я стою за податком на земельні вартості визначеним так, щоб карати тих, які тримають в своїх руках землю безужиточно. Подібний закон влекшить набуття орної землі і причиниться до здешевіння поживи; теж врятує він від спекуляції тих, що бажають побудувати собі хати на окраїнах міст, на земельних просторах, що знаходяться нині в руках спекулянтів. Теж я стою на тому, щоб забрати гроші з подібного податку і завести громадські ринки та великі гуртові крамниці в містах і викорінити посередників, які тепер потроюють ціни поживи, заким дійде вона від фермера до споживача. Цим способом ми можемо позбутись бідности в нашому штаті, а з нуждою зникнуть і дві її нерозлучні сестри: проституція і злочин.

ГАЗЕТА І РАДІО ШТАТУ

Я стою за тим, щоб оснувати газету штату так, щоб можна сказати людям за ті факти, які тепер навмисне закривають перед ними.

Я стою за заведенням закону, згідно з яким газета, що помістить фальшиву заяву про когось, має помістити спростування заяви на домагання даної особи.

Я стою за заведенням закону, згідно з яким можна-б усунути з штату Каліфорнія кожную агенцію, що ширить новини і відмовляється продавати свою обслугу за загально визнану ціну якій-небудь газеті. (Буває, що робітничим газетам пресові агітації продають новинки за високі ціни. М. І.) Всі газетярі знатимуть, що я розумію під цим. Вони зрозуміють, що я вдаряю в самий живчик контролі газет великим „бизнесом“ (капіталом).

Я теж стою за оснування радіо-передаточної станції штату з метою вирвати з рук експлоататорських корпорацій цю форму освіти. Врешті, я хочу надолужити як-найшвидче те, що зробив дотеперішній

губернатор, який скупився на школи і на інституції громадського добробуту. Я вірю в економію, але я бажаю, щоб вона практикувалась тими продуцентами, які тепер збирають сметанку з нашої індустрії. Якщо виборці цього штату зроблять мене своїм губернатором, то банковий трест, трест водної сили, магнати, що мають в своїх руках телефони, газ, залізниці і великі землевласники започаткують режим строгої економії. Але я не бачу причини, чому-б службовці штату мали працювати за недостатню плату, або чому „ренчерс“ (хуторяни) мали-б миритись з тим, щоб їхні прибутки загарбували спекулянти і посередники, або чому-б промислові робітники мали-б втворювати цілі гори багатства, а самі одержувати тільки на мізерний прожиток за це?

Я вітаю нагоду допомогти Соціалістичній Партії пояснити ці справи народові нашого штату, який може бути щасливим.

Ваш за соціальну справедливість

Аптон Сінклер

Прошу всіх каліфорнійських читачів допомогти покрити кошти поширення цього листа. 1000 штук за 6 доларів.

Розуміється — Сінклер не вийшов губернатором. А втім він сам знав про це наперед, але вибори використовував для поширення своїх думок серед широких мас. Докладною критикою цієї відозви хай займуться ті товариші, яким це буде цікаво. Відозва була обчислена, скільки знаю, не тільки на робітничі, але й дрібно-буржуазні маси, яких в Каліфорнії чимало.

VIII

Найновіша книжка Сінклера. — Його погляди на мистецтво. — Сучасний капіталістичний світ, це піраміда верхом вниз. — Що залишиться після його упадку? — Підручник для Росії.

Одна з новіших більших книжок Сінклера, — це Мамонарт. Книжка незвичайно цікава і я бажав-би одного: щоб наші українські пролетарські і селянські письменники познайомились з нею як-найшвидше. Та не тільки письменники. Для всіх вона корисна, але я перш за все говорю про товаришів цієї професії.

Коли візьмете в руки „Мамонарта“, то перш усього читаєте на окладах ось що:

„Хто створив „класиків“ і навіщо? Чи геній служив людству? Дав він нам мистецтво, чи пропаганду? І чию пропаганду?

„Мамонарт“ розглядає мистців з цілком нової точки зору; запитує, з чого вони живуть і що вони для цього роблять; вивертає їхні кешені, заглядає, що в них є, і відкіля воно походить?

„Мамонарт“ ставить малярам-художникам, скульпторам, поетам, повістярам, драматургам і композиторам питання, вже поставлене понам і проповідникам, редакторам і журналістам, ректорам університетів і професорам, шкільним наглядачам і вчителям: хто має вас і чому?

„Мамонарт“ розбирає мистецтво і літературу, як знаряддя пропаганди і утиску, застосовуваних владущими класами суспільства, або - ж як знаряддя атак нових клас, що ростуть на силі (повстають до влади).

„Мамонарт“ кидає визов великим мужам, шанованим тепер критичними авторитетами і питає, в якій мірі вони є слуги престижу владущої класи і знаряддя безпечности владущої класи.

„Мамонарт“ каже, що людство нині знаходиться під впливом цілком фальшивих понять що-до того, чим є мистецтво і чим воно повинне бути; під цілком негідними і спотвореними мірилами краси й гідности в усіх мистецтвах.

„Мамонарт“ є теорія культури, а рівночасно й бойовий заклик“.

Тільки з цих коротесеньких дефініцій видно, що книжка не тільки цікава, не тільки цінна, але давно вже потрібна. Після перечитання її можна коротко ось що сказати про неї:

Сінклер, після викривань всіх темних місць капіталістичної преси і шкільництва, взявся за іншу справу. В результаті маємо новий арсенал фактів. На цей раз він розкриває мистецтво і мистців: письменство і письменників, театр і акторів, малярство і малярів і т. и. Широю канва вишита легкою і вмілою рукою. Духове життя людини з давньої давнини аж до нашого часу розгортається перед нашими очима, і як на екрані проходять найтипичніші представники мистецтва, науки і інших духовних надбань.

Хто вони і що вони були і є — ці служителі „чистого мистецтва“? Сінклер не панькається з цим. Від відразу „бере бика за роги“ і ясно, недвозначно ставить кожному одно питання: мамо на твій бог, чи що-ось інше? І відповідно до цього дає кожному по заслугі.

В більшості випадків відповідь одержуємо таку, що найбільш улюбленим, ба навіть єдиним божком служителів мистецтва в різні епохи, протягом цілої історії, була мамо на.

Сам автор про це каже: „З самого початку людської історії, шлях до слави і успіху в мистецтві лежав через служення і прославлювання владущих клас; вони розважали їх, задовольняли їх і навчали їхніх підданих та слуг стояти в страху перед ними“...

Цю тезу Сінклер підкріплює незбитими фактами з історії відношення мистців до маєтних класів різних епох.

В 111 розділах своєї праці автор виводить перед очі читача цілу плеяду світових знаменитостей і ані трошки не церемониться з ними. Він, наче лікар-хірург, роздягає їх догола, вивертає навиворіт їх душі, найпаче - ж їх кешені, щоб показати нам, що в них на-ходиться і відкіля воно там взялося.

Глибока аналіза, цікаві факти!

„Мамонарт“, — це дійсно історія культури, це інтерпретація мистецтва з нової точки зору — економічної. Автор з глумом відкидає брехливу й безглузду фразу „мистецтво для мистецтва“ і незбитими фактами доводить, що мистецтво і література були і є знаряддя пропаганди і репресії командних клас суспільства, або - ж знаряддя наступу вже нових клас.

„Мамонарт“, врешті, — це бойовий заклик до молодого, повстаючого генералітету мистців, до яких автор (докладно вияснивши, що мистці

нашого часу подібні до загипнотизованої людини, яка знову і знову повторює обридливу формулу пустоти) відзивається оцими словами:

— Молоді товариші! Розбивайте цю плягу! Ідіть назустріч новому життю, яке народжується, беріть участь у боротьбі і вкладайте це в нове мистецтво! Робіть цю прислугу для нового громадянства, яке ви самі творитимете. Ось заповіт цього твору, останнє слово, яке хочеться мені сказати: щоб ваші творчі здібності не задовольнялись робленням мистецьких творів, але щоб одночасно причинялись вони до творення світу, до витворювання нових душ, перейнятих новим ідеалом братерства, новим імпульсом любови і віри і не тільки самої надії, але і рішучости, постанови“.

На 390 сторінках вправді не можна сказати всього про мистців і мистецтво. Та все-ж, при вмілості, можна сказати не мало. І Аптон Сінклер сказав не мало такого, за чим даремно довелося-би шукати по грубесних енциклопедіях.

А. Сінклер дав нам ще один корисний твір, подиву гідний плід свого живого розуму і, як видно, не малої ерудиції.

Бажано було-б, як я вже згадував, щоб „Мамонарт“ як-найхутче побачив світ і в українському перекладі, бо став-би він в пригоді не тільки нашим молодим мистцям, до яких звертається автор з таким теплим словом і на яких єдино покладає надію, але став-би він в пригоді ширшим читацьким українським кругам.

За мистецтво Сінклер між иншим каже в „Мамонарті“:

„Все мистецтво є пропаганда. Є воно універсальна і неминуча пропаганда; часом несвідома, але частіше навмисна пропаганда“...

Що таке мистецтво? Мистецтво,— це представлювання життя, змодельованого особою мистця з метою змодельовування інших осіб, з метою підбурювання їх до зміни почування, вірування і акцій.

Що є велике мистецтво? Велике мистецтво є тоді, коли проводиться (в життя) пропаганда живого і важливого значіння з технічною конкуренцією в умовах вибраної галузи мистецтва“.

„Мистець — це соціальний продукт. Його психологія і його мистецтво визначені домінуючими економічними силами його часу.

Визнаний мистець якої-будь доби, це людина, що симпатизує з правлячими класами тієї доби і що висловлює їхні інтереси та ідеали“.

Переказувати тут більше з цієї прецікавої книжки годі. Коли я думав дещо більше навести з неї в цій статті, то признаюсь, мені тяжко було зробити це. Так багато в ній цінних думок, що я не знав, що саме наводити. Хотілось все. Та не вважаючи на те, що на Україні таки тяжко видати свіжу книжку (так відповідають видавництва нам закордон — „на цей рік вичерпаний видавничий план“), я все таки вірю, що „Мамонарт“ в недалекому часі побачить світ в українському перекладі.

Вкінці закортіло мене навести хоч невеличкий уривок з останнього розділу „Мамонарта“, що звється „Підручник для Росії“. Треба знати, що закордон все ще часто назива СРСР — „Росією“ і так треба розуміти цей наголовок. Правда, Сінклер в останньому часі виминає цю назву, але цей розділ, правдоподобно, був написаний ще тоді, коли в Америці загально прийнятою назвою на СРСР була — „Росія“.

В останніх роках ця неправильність що-раз менше й менше зустрічається в закордонній пресі.

Останній розділ „Мамонарта“—це в дійсності ясний і недвозначний погляд Аптона Сінклера на нове мистецтво, на пролетарське мистецтво. Читач переконається, що письменник більш як переконаний в тому, що в недалекому часі світ зміниться і—„як він впаде, то що залишиться окрім робітників“.

В „Мамонарті“ автор замість героїв вивів дві первісні особи, сягнув думкою в найтемніші часи людства й майже через цілий твір продовжується розмова між ними. Звуться ці „первісники“—він: Огі, вона: Огі. А ось уривок, палкий, щирий заклик до молоді генерації:

ПІДРУЧНИК ДЛЯ РОСІЇ

— Що саме ви написали тепер?—спитала Огі.

— Я написав підручник культури.

— Для шкіл?—спитала з великим сарказмом.

— За яких шість місяців він служитиме підручником у вищих школах Росії.

— Так, в Росії??

— В кожній європейській країні, як тільки відбудеться там соціальна революція. Робітництво, як здобуде владу, приносить нову психологію, нову етику; розуміється, воно мусить мати нове мистецтво і нові мистецькі зразки.

— Можливо, що вони самі захочуть писати для себе підручники—піддає гадку Огі.

— Без сумніву так, і багато крапці, як мій. Але поки-що ніхто цього не зробив, і їм доводиться вживати таких засобів, які можливо їм найти готовими. Я дав робітникам чесну книжку, певну книжку з точки погляду їхніх надій і потреб. Я кажу їм: чому ви маєте читати книжки ваших ворогів, тих, що на вашій нужді і пониженні роблять собі славу і великість? Чому ви маєте йти в розставлені ними сіті? Життя дуже жорстоке, але напевне найжорстокіша річ у вашій долі, що маєте подивляти ті вчинки, які розтрощують вас, ті смаки—що зневажають вас, ті зразки, що і своїм початком і своїм кінцем малюють ваше поневолення і деградацію.

— Ніхто, тільки робітники мають бачити цю книжку?—спитала Огі.

— Я вживаю слова в його революційному значінні, в докладно науковому розумінні, значить—я розумію тут всіх тих, що виконують корисну і потрібну працю, чи то фізичну, чи розумову. Зокрема звертаюсь до молодих інтелектуальних робітників. Бо-ж звичайний робітник, що працює своїми руками, є раб з примусу, але молодий мислитель, студент має старовинний вибір Геркулеса, вибір між добром і злом. Він може продати себе визискувачеві, він може полакомитись на франк, на автомобіль, на м'ягкотілі, твердодупні жінки, або-ж може послухати мого голосу і втихомирити свою душу та повернутись назад на піддашся, що являються колискою мистецтва, піти назад до старовинного і почесного заняття—плекання літератури при малій порції юшки.

До цього молодого інтелектуального робітника, що стоїть на роздоріжжю, я кажу: Товаришу! Цей світ зорганізованого грабунку і зради, в якому ми живемо, виглядає на сильний і незмінний; але це тільки зла мрія кількох років більше; зерна його власної руїни пускають паростки з самого його серця. Я не маю на думці його моральних невдач, того факту, що він здавлює найелементарніші людські змагання до справедливості і волі; маю на думці чисто матеріальний бік — він не в стані затруднити своїх власних робітників, він витворює нужду з свого власного достатку і війну і руїну з свого надмірного добробуту. Так само, як піраміда, що стоїть своїм верхом вниз, мусить впасти, так впаде цей світ. І як він впаде, то що-ж залишиться окрім робітників? Яка є інша сила, що має стільки солідарності, розуміння братерства, ідеал служення, навичку корисної праці, замість — продавання, купівлі та визискування, грабунку, вбивання і поневолення, як це робить капіталізм.

Ця велика нова сила вже оформляється в нашому світі, підготовляється до творення майбутнього. І чи це нове життя не повинне мати мистецтва? Чи люди не повинні зворушуватися супроти цієї візії і будити інших, щоб зробити їх дійсністю?

Ось, в цьому лежить твоє завдання, молодий товаришу. Тут твоє майбутнє і небоязливе служення конвенціональності, мільйони разів повторюваним старим брехням, безконечному копіюванню дурощів, жорстокості й захланності. Мистці нашого часу подібні до загіпнотизованих осіб, що повторюють все ту саму формулу пустки. І я кажу: розбивай ці зли чари, молодий товаришу! Іди і зустрічай світанок нового життя, бери участь у боротьбі і вложи її в нове мистецтво! Роби цю прислугу для нового громадянства, яке ти сам витвориш.

Ось ціль цієї книжки, останнє слово, яке я маю сказати: щоб твої здібності не задовольнялись робленням мистецьких робіт, але одночасно причинялись до творення нового світу, витворювали нові душі, надхненні новим ідеалом братерства, новим імпульсом любови й віри і — не тільки лиш надій, але й постанови. Ось про що йдеться в цій книжці. — сказав Ог, — і можливо, що не багато зрозуміє мене, але дехто напевне зрозуміє, і це будуть як-раз ті, до яких я звертаюся.

Огі підходить до нього, обіймає його руками і при тому трохи тримить.

— Ну так... так... розуміється... — каже вона. І я рада, що ти написав цю книжку помимо всіх моїх побоювань.

— О, тепер! — сказав Ог з усмішкою. — Ми повинні зфотографуватись ось так.

Веселе закінчення, згідне з найкращим буржуазним стилем...

На цьому закінчується книжка „Мамонарт“. Читач напевне догадується, що ось цей гарячий, переконуючий бойовий заклик, це заклик самого автора, що заховався за фантастичним прізвиськом Ог. Коли перечитати цілу книжку, то так і видно, що як у всіх творах Сінклера, так і в „Мамонарти“ — є велика частина самого автора. Ог — це без сумніву Сінклер, Огі — його дружина.

Вже з вище наведеного уривка, що подає есенцію цілого „Мамонарту“, можна доглянути велику різницю між передреволюційним або й військовим Сінклером і сучасним. Читач мав змогу читати дещо з

біографії письменника в минулих розділах моєї статті, коли я використовував матеріяли про нього з перед кількох років. І як же різниться Сінклер нині! Я питаю: чи багато подібних йому письменників з такими найближчими до нас поглядами маємо ми в світовій літературі? Я не можу нарахувати більше, як двох—трьох, звичайно, маю на увазі письменників світової слави, твори яких знаходять відгук в багатомільйонових серцях трудящих. І я не дивуюсь, що твори Сінклера мають такий величезний успіх серед міжнародного пролетаріату. Я не знаю другого письменника, твори якого були б такі рідні, близькі і зрозумілі трудящим масам нашої планети, як Сінклера. Коли ми клонимо голову перед генієм інших великих письменників, що не йдуть проти нас, що поділяють нашу ідею, то все таки є в нас одне зауваження: їхні глибоко філософічні твори, часто безсмертні твори, ніби виковані з найтвердішої криці — зрозумілі для сотень тисяч одиниць, але надто важкі для мільйонових мас. Ці твори залишаться раз назавжди і переживуть нашу епоху, і прийде час, що стануть вони зрозумілими теж для мільйонів дітей праці, але поки-що — вони тільки трітій фундамент для надбудови вселюдської, новішої культури. Зате твори Сінклера, теж глибокі своїм змістом, цінні власне тим, що є одним з сильніших організуючих чинників трудящих мас світу. І в цьому вся велич Аптона Сінклера.

Я не знав, як назвати цю статтю. Не є це критична характеристика, не є й біографія. Хоч навів я чимало біографічного матеріялу, але зробив я це для того, щоб познайомити ближче українського читача з Сінклером. Не мені, українському письменникові, писати біографію американського письменника. Хай же ця стаття буде тільки нарисом про життя і працю близького нам письменника, якого твори відомі цілому світові і який в останньому часі зацікавився теж нашою соціалістичною батьківщиною — Радянською Україною.